॥ श्री ॥

भार्गवचम्पूः

मुम्बय्याम्

गोपाळ नारायण कंपनी, बुकसेलर्स.

१८९१

किम्मत ८ आणे.

प्राकृत पुस्तकें विक्रीस तयार.

पुस्तक	रु०	आ०
सिविल प्रोसिजर कोड सटीक	५	०
क्रिमिनल प्रोसिजर कोड स०	५	०
पिनलकोड सटीक	७	०
पुराव्याचा आक्ट	०	८
रजीसट्रेशन आक्ट	०	६
ल्यांड रेवेन्य कोड	०	८
पिनल कोड	१	८
ल्यांडरवीन्युकोड सटीक	१	०
सतारीचें पहिलें पुस्तक	१	४
वेषधारी पंजाबी	१	६
संगीत रामराज्य वियोग	०	१२
संगीत सौभद्र नाटक	०	१२
कामकंदला नाटक	१	०
हातीमताई.	२	०
सन्मार्गबोधकस्त्रीचारित्रभा. १	२	०
चूडामणी	०	१२
सुशीलगृहस्थ नाटक	१	४
कामनाकल्पवृक्ष	१	८
गोपीचंद नाटक हिंदु०भाषेत	०	१२
मंजुघोषा	१	४
कीर्तनतरंगिणी भाग १	०	१४
" २	१	२
" ३	०	१४
तंतुवाद्य	१	८
तुकारामाची गाथा	२	८
गुरुचरित्र मोठ्या अक्षराचें	३	०
" रेशमी	२	०
उपयुक्त कथासंग्रह भाग १	२	०
विदुरनीति	०	४
सार्थगीता	०	१२
स्त्रियांकरितांगाण्यांचें पु.भा१	०	६
श्रीभावार्थरामायण	२०	०
वेताळपंचविशी	०	६
रामाश्वमेध	३	०
कल्कीपुराण	२	०
[illegible]तखंडाचा अर्वाचीनकोश	४	८
परशीयन नायटस भाग१	१	१२
" " २	१	१२
संगीतशाकुन्तल	०	१२

पुस्तक	रु०	आ०
सङ्गीत मृच्छकटीक	०	१२
गुलबंकावली	१	४
होनाजी बाळकृत लावण्या	१	०
संस्कृत प्राकृत कोश	६	०
संसारचोपडी	०	१२
सूपशास्त्र	१	४
शुकबाहत्तरी	०	६
शिवलीलामृत गुटका	०	८
शार्ङ्गधर	३	०
वैद्यक संग्रह	२	४
विवेकसिंधु	१	४
वाल्मीकिरामायण मराठी	२०	०
वसंतकोकिला	१	८
रुक्मिणीस्वयंवर रेशमी बारीक	०	८
रामजोशी लावण्या	०	६
मदालसा नाटक	०	१४
मित्रचंद्र	१	४
माधवनिदान	३	४
[illegible]	०	१२
पदबोधिनी गीता	१	८
ज्योतिषसार	१	४
गीतार्थ बोधिनी	४	०
केकादर्श	१	०
उदार दामोदर नाटक	१	४
आर्यासंग्रह	१	४
आनंदफंदी लावण्या	०	८
अध्यात्मरामायण सार्थ	७	०
कादंबरी उत्तर भाग	०	१४
चिकित्सासार	२	०
पदसंग्रह	०	१४
पंढरीमाहात्म्य	०	१२
भक्तसार नवनाथ	४	०
वधूदर्पणमाला	१	१२
विराटपर्व नाटक	०	१२
सीतास्वयंवर नाटक	०	१०
सुभद्राहरण नाटक	०	१०
सुलोचना नाटक	०	१२
सङ्गीत वेणीसंहार नाटक	०	१२

गोपाळ नारायण आणि कंपनी.

श्रीः

रामकृष्णसूरिविरचिता

भार्गवचम्पूः ।

प्रथमः स्तवकः ।

श्रीपतिं प्रणमद्वृन्दारकवृन्दाभिनन्दनम् ॥

भवबन्धच्छिदं वन्द्यं वन्दे मान्द्यनिवृत्तये ॥ १ ॥

देवः शारदपद्मकोरकमदप्रध्वंसिपद्माकुच-

प्राग्भारस्फुटचारुपत्ररचनाचातुर्यरत्नाकरः ॥

लक्ष्मीनेत्रकटाक्षवीक्षणशरव्यापारलक्षीकृतः

क्षिप्रं पक्षिपतिध्वजो वितनुतां शास्तं प्रशस्तं मम ॥२॥

निर्निमेषपदावाप्त्यै संविशन्ति वनेष्वमी ॥

गुणजालयुताः सन्तो धीवरा इति मे मतिः ॥ ३ ॥

मानससंचारिपदा भव्यगुणा भूतिमाश्रिता सरसा ॥

सत्कृतिरपि बहुकाकैः कलहंसीव प्रदूष्यते कुजनैः ॥ ४ ॥

तत्र ।

---

१ वृन्दारकवृन्दो देवसमूहः । २ जडबुद्धित्वनाशाय । ३ शरत्कालीन-पद्मकलिकागर्वहरौ यौ कुचप्राग्भारौ (प्राग्भारौ शैलशृङ्गौ (टेंकडीति भाषायां) ताविव कुचौ स्तनौ, 'उपमितं व्याघ्रादिभि'रीति समासः) तयोः स्फुटा स्पष्टा या चार्वी सुन्दरा पत्ररचना कस्तूरीकुङ्कमादिभिश्चित्रलेख्यं तद्विषयं या चतुरता तस्या रत्नाकर इव । अतीव कुशल इत्यर्थः । 'शैलाग्रे शिखरं शृङ्गं दन्तः प्राग्भार इत्यपि' इत्यभिधानम् । ४ गरुडध्वजः । ५ शास्तं मङ्गलम् । ६ निर्निमेषा देवा मत्स्याश्च । ७ काननेषु उदकेषु च । ८ भतिरैश्वर्यं भस्म च ।

भाव्यालंकृतिहृद्यवर्णसुपदन्यासोज्झितामत्कृतिः
क्वेयं नूनमनल्पदूषणपदं स्यादेव किं तावता ॥
सन्तः सन्ति सदा यदास्यसरणीसंचारिणः प्रस्फुर-
द्दोषास्तेपि गुणाः स्युरम्बुदमुखैरम्भासि सिन्धोरिव ॥५॥

अस्ति च चतुःसमुद्रवलयमध्यगतसकलवसुन्धराखण्डमण्डनं खर्वीकृतशर्वारिगर्वपर्वतैः विनिर्जितकोपाटोपैः स्फुरज्जटामुकुटविराजितोत्तमाङ्गैः पुरन्दरादिवन्दितवन्द्यसुन्दरमुकुन्दपदारविन्दमकरन्दषट्पदैराविरतानित्यानित्यवस्तुविचारपरवशैर्मुनिजनैर्जनितसौभाग्यं सारिकासारसहंसशुकचक्रवाककोकिपरंपुष्टकण्ठध्वनिभिः पान्थानाह्वयदिवातिरमणीयमसमप्रदेशं कस्तूरीहरिणवराहसमुत्तुङ्गमातङ्गगवयकृष्णसारमृगपञ्चाननप्रभृतिभिर्वनचरैरप्यन्योन्यमवनपरैः पशुभिराधिष्ठितम् अधरीकृतनन्दनवनरामणीयकं निजाविमलकीलालबहुललोलकल्लोलोच्छलच्छालिततरतुषारपवित्रिताखिलराशे(?)जनाभखण्डसुकीर्तिकेतुयष्टेः स्नानार्थागताकिन्नरीगणनिर्धौतस्तनकुङ्कुमपङ्काङ्कितोत्तुङ्गतरङ्गवत्या भगवत्याः सरस्वत्यास्तीरम् ।यत्र परोपकारार्थजन्मानोऽनेकशाखिनः कमनीयपारिच्छदाः फेनपा इव पादपाः सन्ति । यत्र च लताः सर्वर्तुपुष्पवत्योपि अप्रदोषविकासिन्यो मुनिनिचयावाचितकुसुमाः सन्ति ।

चूताश्वत्थकपित्थकुन्दतिलकप्लक्षाक्षसन्तानकै-
र्बिल्वानलितमालतालपनसप्रोच्चाप्रियालेङ्गुदैः ॥

---

१ ह्रस्वीकृत–लघूकृत–। २ परपुष्टाः कोकिलाः । ३ रामणीयकं सौन्दर्यम् । ४ कीलालं उदकम् ।५ फेनपाः मेघटवा ? । ६ 'तिळवा' इति भाषायाम् । ७ कल्पवृक्षाः ।

खर्जूरार्जुनभूर्जलोध्रबकुलैराम्रातकाद्यैरपि
व्याप्तं तद्वरभूरिभूरुहगणैर्देवैर्यथा विष्टपम् ॥ ६ ॥
बहुलशकुनि विपुलार्जुनमभितसकृपभीष्मशतद्रुपदम् ॥
सुबहुशिखण्डिसमधिकं भारतचरितात् सरस्वतीतीरम् ॥ ७

नूनमीर्ष्याभरादिव तयैव सरस्वत्या ।
अमरपुरसमृद्धिस्पर्द्धया वर्धयित्वा
निजरुचिरतटाकप्रान्तसौभाग्यभाग्यम् ॥
तदनुभवसमोदस्तापसानां समूहः
समकृतमुरसम्पद्यस्य हः सस्पृहोपि ॥ ८ ॥

कदाचित्तत्र निगमाध्ययनचयनादियजनदत्तावधाना विषविषमविषयाविषह्यरयग्रस्तविवेकग्राम्यजनानुग्राहका निखिलनिगमार्थपारदृश्वानो वशीकृतकरणान्तःकरणमातरिश्वानो भूरि यज्वानस्तपस्विनोवतेरुर्येषामतिविचित्रतमं चारितम् ॥

भवे रता अप्यभवाश्च केचिद्रमापसक्ता अपि नो रमापाः ॥
हिरण्यगर्भोपसृतास्तथापि हिरण्यगर्भास्तु न ते द्विजाग्र्याः ॥ ९ ॥

---

१ आम्रातको मधूकवृक्षः । २ जगत् । ३ शकुनिः पक्षिः दुर्योधनमातुलश्च । ४ अर्जुना वृक्षाः अर्जुनो भीमानुजः । ५ सकृपाणि सुदर्शनानि भीष्माणि भयङ्कराणि शतानि अनन्तानि द्रुपदानि वृक्षस्थानानि यस्मिन् पक्षे-कृपः कृपाचार्यः भीष्मः प्रसिद्धः द्रुपदः द्रुपददेशराजा प्रसिद्धः । ६ शिखण्डी मयूरः भीष्मशत्रुश्च । ७ करणानि इन्द्रियाणि । ८ भवः शङ्करः संसारश्च । ९ रमापः श्रीपतिर्विष्णुः द्रव्यवांश्च । १० जगदुत्पत्तिकरो विष्णुः । ११ हिरण्यगर्भः श्रीमान् ।

संसारतापसंशान्त्यै तपोभिस्ते तपस्विनः ॥
चित्रं सततमर्चन्ति श्रीवरं जनतापदम्[1] ॥ १० ॥

अवतीर्य सरस्वतीतीरं वीरुत्तरुणतरुसमुन्निद्रसान्द्रकुसुमसमूहो-द्भमद्भ्रमरमञ्जुसिञ्जनप्रणुन्ना इव स्वयमपि तत्तटपावित्र्यहृतचित्ताः सत्रार्थं मन्त्रयामासु ।

इतो भूमी रम्याऽसितमृगपदाङ्कैरतितरा-
मितो दर्भाः शश्वद्धरित इह नीवारपटलम् ॥
इतो वातः सारस्वतजलकणान् मूर्छति वहन्
पिकः प्रोच्चै रम्यं मधुसमयमावेदयति नः ॥ ११ ॥

अपि चास्माकम् ।

यज्ञसम्भारसौलभ्याद्विलुभ्यन्मनसामिह ॥
वृत्तिमुत्साहयत्येतत्तीरं सारस्वतं क्रतौ ॥ १२ ॥

तद्युज्यतेत्र यज्ञभागभुजः सुधाभुजः सभाजयितुम् । ततः ।

युक्तमित्येव ते सर्वेप्यनुमान्य समुत्सुकाः ॥
समग्रां सत्रसामग्रीं कल्पयांचक्रुरञ्जसा ॥ १३ ॥

अनन्तरं कर्षणादिना भूशुद्धिं विधाय विरचितश्च ।

तत्तच्चिन्हवदुन्नतोन्नतचतुर्द्वारः सुधारञ्जितः
प्रत्यग्रस्फुरदाम्रपल्लवभरक्लृप्तोल्लसत्तोरणः ॥
सद्रूपैरभिशोभितश्च निगमध्वानैकशाली पृथु-
प्राग्वंशः कुशनिर्मितास्तरणवान् रम्यः क्रतोर्मण्डपः ॥ १४ ॥

---

१ दुष्टजनानां तापदं जनता जनसमूहः तस्य पदं स्थानम् । २ लतासमूहः वीरुत् । ३ प्रणुन्नाः प्रेरिताः । ४ सुधया चूर्णेन रञ्जितः धवल इत्यर्थः । ५ पृथुः भव्यः प्राग्वंशः यस्मिन् । हविर्गृहात्पूर्वदेशे सदस्यादीनां यद्गृहं स प्राग्वंश इत्यभिधीयते ।

अग्निशालायां च गार्हपत्याहवनीयादीनां शरणानि[1] मेखलाभिरुपशोभितानि विरचय्य ।

ततः स्नात्वाथ सलिले सरस्वत्या मुनीश्वराः

कृतजप्याश्च ते विप्रा यज्ञवाटमुपागमन्[2] ॥ १५ ॥

प्रविश्य तस्मिन्विशालेपि सशाले मण्डपे प्रागग्रेषु दर्भेषूपविष्टाः प्रविभक्तकार्याधिकारा मुनयो महता पुण्याहघोषेण दीक्षां प्रवर्तयामासुः । तत्र प्रथमं मुख्यदेवतोद्देशेन क्रियमाणे सङ्कल्पे विकल्पस्तेषामन्तःकरणसदनं मदमत्तमातङ्ग इवोच्चशिलोच्चयदरीमध्यमध्यतिष्ठन् हरिहरविषयः ।

जगतामीश्वरत्वेन त्रयः पूज्यास्तथाप्ययम् ॥

नरः कस्यानुसरणादत्यन्तं क्षेममश्नुते ॥ १६ ॥

इति तथाविधे व्यतिकरे[3] हिरण्यगर्भोपासकाः प्रोचुः । अहो कथमेते पण्डिता अपि हस्तस्थितवस्तुवीक्षणकृते दर्पणापेक्षावतां पन्थानमनुसरन्ति । यतः स्पष्टमेवैतत् ।

येन स्वीयेन धाम्ना ज्वलदनलचलज्जालमालागरिम्णा

पुष्टेनेष्टैस्तपोभिर्लयसमयतमस्तोमलीढान्तराणाम् ॥

नृणां पूर्णात्मबोधप्रमदमविदुषां दृष्टिरुन्मीलिता द्राक्

यष्टव्यः सृष्टिनाथः स तु सततमतः सर्ववेदैकसर्गः[4] ॥१७॥

तदुत्तरं सानुशयं शैवाः ।

यदङ्घ्रिप्रेक्षार्थागतमुदितवृन्दारकजनः

प्रभाचक्रभ्राजन्मुकुटतटसंघट्टगलितैः ॥

---

१ स्थानानि । २ यज्ञस्थानम् । ३ व्यसने । ४ हिरण्यगर्भो देवः (ब्रह्मदेवः) ।

स्फुरद्रत्नैर्नित्यं जनितसिकतं प्राङ्गणमहो
यदीयं तं देवं भवमिह भजामः सुरवरम् ॥ १८ ॥

तदूर्ध्वं भागवताः ।

यो नेत्रश्रुतिभारतीप्रभृतिभिर्विज्ञायते नो गुणै-
र्यश्चाम्नायसमूहशीलनपरैस्तात्पर्यवृत्त्योच्यते ॥
तत्त्वानां निचयं प्रविष्ट इति या सम्भाव्यते स्वेच्छया
भक्तानां च भवाय भावितततुः सेव्यो हरिः सर्वदा॥१९॥

इत्याग्रहग्रहोपमग्रस्तान्तरात्मानो महात्मानः स्वस्वोपासनवासनापरवशत्वेन परस्परं निजगदुः । ततः केचित् सुविचारशीलनपराः । आः किमेतेन विचाराचतुरेण भवतां विवादेन । तन्निशम्य वैष्णवादयः सर्वेऽप्येकीभूताः । कथमविचाराचतुरत्वमस्मद्विवादस्य यतो ब्रह्मादिदेवतानाम् ।

तिसृणामपि भूरिभाग्यभाजां जगदीशत्वमयं जगाद देवः ॥
स्मृतयश्च ततो वयं प्रपन्नाः शरणं तच्चरणाववापहत्यै ॥२०॥

विवेकिनः सत्यमुक्तं तथापि । यथा वा ।

दीपानामरुणसितादिकाचसारैः
क्लृप्तेषु[1] स्फुटचषकेषु संस्थितानाम् ॥
दीपत्वं यदि च समं तथापि कान्तिः
श्वेतस्थे बहुलतमा तमांसि हन्ति ॥ २१ ॥

एवमेव निगमस्तुतपदनीरजानां तद्गुपाधिकृतवैषम्यजुषां तेषामीश्वरत्वाविशेषेपि यत्तूर्गमर्णवसारे संसारे निमज्जतां जन्मिनामज्ञान-

१ स्वतन्त्रपात्रेषु ।

निवृत्तिद्वारा तत्स्वरूपसम्प्राप्तिफलमञ्जसा भविष्यतीति विज्ञानार्थं कश्चित्संप्रेषयितव्यः । ततः सर्वेप्यैकमत्यमनुसृत्य को वै प्रेषयितव्यः कश्च कार्यक्षम इति च विचारयामासुः । विचार्य च धैर्यचातुर्यादिचर्याविद्धुर्यं विधातृपुत्रं भृगुं तद्योग्यं मत्वा तं प्रत्यूचुः।

भृगो याहि क्षिप्रं प्रथितगुणशाली सकरुणो
भवाब्धेरातङ्काचरणशरणोत्तारणपरः ॥
जगज्जन्मत्राणप्रशमनविलासेष्वयमिति
त्रिषु ज्ञात्वेहि त्वं मुनिनिचयमादाय झटिति ॥ २२ ॥

स इत्थमाकर्णितमुनिजनवचनो भृगुः स्वचित्तेऽचिन्तयत् । अहो किमेतत् । छलसाध्यमिदं कार्यं मां प्रत्युपदिशन्ति । नायं हितोपदेशस्तर्हि त्यजेदेकं कुलस्यार्थे इति सर्वेपि मां महदवज्ञान्धकूपे प्रवेशयन्ति । तदिदमकार्यमनार्यक्षममवधार्य प्रावोचत् ।

कथं जगत्पूज्यपदेषु शश्वच्छलप्रयोक्ता भविता समृद्धः ॥
जिजीविषुः प्राणहरं निगीर्य क्रूरं गरं को हि भवेत्कृतार्थः २३

एतन्निशम्य मुनयः । न त्वमीशानां छलमकार्यं कृत्वापि पापभाक् । यतः स्वार्थं न प्रवृत्तः सर्वलोकशङ्कापरिहारेण परोपकारार्थम् । अकार्यकारिणोपि परोपकारिणो न दूष्यन्ते । शृणु तावत् ।

सशम्भोरम्भोधिं प्रभवमभियातुं पशुपते-
र्विषं किं व्यापारो जगति कथयस्वात्स्तुतिपदम् ॥
स्तुतस्त्वाष्ट्रप्राणप्रमथनविधातुः सुरपतेः
प्रवृत्तिः सौभाग्यं वितरति परेषामुपकृतौ ॥ २४ ॥

---

१ प्रसिद्धगुणयुक्तः । २ आतङ्को रोगःपीडा वा ।

तस्मात्परोपकारार्थमकार्यप्रवृत्तिरपि न दूषणार्हा । प्रत्युत भीतेष्वपि फलतीति । पश्य ।

सम्प्राप्तं बत कर्दमादिभिरलं कष्टात्कलत्रं हरे-
स्तुष्टादेकमथाच्युतेन धरणीजन्मानमुन्मथ्नता ॥
आदित्यार्थकरेण सार्धमभितस्तेषां सहस्राधिकं
लब्धं कोपि समीहितेष्टफलके लोकोपकारं विना ॥२५॥

तत्तावत् त्वमप्यनया लोककर्तृप्रवृत्त्यापि भविष्यासि प्रशंसापात्रमित्युक्त्वा तूष्णीं स्थितेषु तेषु महर्षिषु ।

अथ परिहृतशङ्कातङ्कपङ्को मुनीना-
मनुनयपटुवाचां वाचमुच्चैर्निशम्य ॥
तदुदितनयवर्त्मन्यर्पितात्मार्यवृतः
सरभसमभिगन्तुं व्यापृतोभूत्तदर्थे ॥ २६ ॥

इति सूरीन्द्रश्रीमद्रामकृष्णविरचितायां भार्गवचम्प्वां प्रथमस्तबकोयं समाप्तः ॥ १ ॥

—०:०—

द्वितीयस्तबकः ।

अत्रान्तरे । प्रभूततमतमास्विनीतमस्तोमसम्भूतजननयनोपरोधसंहारैकचतुरकरः सहस्रकरः समतिक्रम्य प्राचीमुखान्नभःसरणिं स्वकरपरिमृष्टवारुणीदिगम्बरः कामुक इव शनैरस्ताचलविशालमौलिमनुससार । आश्चर्यमिदम् ।

---

१ अतिशयेन प्रभूता । २ आकाशमार्गम् ।

पुंसां पांसुहृदंशुमानयमहो निर्दोषरागामिमां
मानार्हामपि पद्मिनीं स्वरमणीं त्यक्त्वा प्रतीच्यां रतः ॥
तत्सङ्गाय तदम्बरं परिमृशन् दोर्भिः प्रयात्यग्रतः
कष्टं धामवतोपि तस्य चरितं जारापराधस्तु कः ॥ १ ॥

अपि च ।

कृत्स्नं भूचक्रवालं निजकरनिकरैः सम्प्रशाम्य प्रचण्डै-
श्चातुर्वर्ण्यं च तत्तत्सुविहितकरणे योजयित्वाऽव्यलीकम् ॥
प्राप्ते कालेथ पश्चात्सपदि पुनरयं दीपसंक्रामितश्री-
रस्तं प्रत्येति कृत्वाप्यहह दिनकरः कोकलोकं सशोकम् ॥२॥

अभ्युदये भवति नरः पूज्यो न विनाशकाल इति सिद्धम् ॥
अद्भुतमिदं यदर्घ्यैरुदयेऽस्तमनेपि पूज्यते भास्वान् ॥३ ॥

इति कौतूहलादनेकविधं तर्कितवत्सु जनेषु । अस्तंगतवति भगवत्यंशुमाति अतिबहलतमतमस्तोमसंपूरिताम्बरतलोयं भुवनगोलको रत्यञ्जनकरण्ड इव संवृत्तः । अथ वा ।

निजकरपरिमर्शोद्भूतनूत्नप्रमोद-
प्रसरसमनुरञ्जद्वारुणीसङ्गसक्तः ॥
रविरसितपटेन व्यावृणोद्गन्तुकामो
भुवनमिव सलज्जास्त्वन्धकारच्छलेन ॥ ४ ॥

ततः सुगूढतरप्रस्तरोच्चयकन्दराधिष्ठितेषु बनचरसमुहेषु । भयादिव सञ्चरत्सूपवनतरुकोटरान्तरालतलं विहङ्गेषु । सनदत्सु च काककुलस्पर्द्धान्धीकृतादिवान्धेषु । मानवतीष्विव मुकुलितासु

१ तेजस्विनः । २ सुखेन यथातथा । ३ चकोर समूहम् ।

कमलिनीषु । प्रियविरहदूयमानसेषु कोकलोकेषु[1] । प्रोद्यद्भव्ययौवनमदालसाङ्गनाङ्गरङ्गेषु रन्तुकामे रङ्गोपजीविनीव शनैः सञ्चरतीव भगवति मकरध्वजे[2] ।

व्यसने इव सप्तांशुर्दीप्तजिह्वाप्रदाहिते
नभसि प्रोद्यताः किंतु स्फोटका इव तारकाः ॥ ५ ॥

अपि च ।

भास्वत्कराग्निसदग्धं नभोभस्मेव मेचकम्[3] ॥
यास्तस्मिन्विस्फुरत्तारास्ता हुताशकणा इव ॥ ६ ॥

अथ वा ।

ध्वान्तस्यान्ताय गच्छन्नवविरहवतीं प्राग्दिशं प्रेक्ष्य दत्वा
सूर्यो धुर्यः स्वहस्ताहृतगगनसरस्तारहारानयासीत् ॥
मग्नं तं पश्चिमाब्धौ परयुवतिवशाद्वीक्ष्य पूर्वाक्तितोरो-
घातभ्रश्यत्सुमुक्तो ज्वलितमिव नभस्तारकाढ्यं वदन्ति ॥७॥

ततः कलावानपि स्वीयकलाकलापेन निखिललोकलोचनानि कुवलयानि चाह्लादयन्नमिताशिखरराजितमुदयाचलमूर्धानमारुरोह

रतिनाथसहायतां प्रपन्नः कुमुदानन्दकरः कुरङ्गलक्ष्मा ॥
ककुभां वलयं विभासयन्त्सन्नुदगादिन्दुरमन्दकान्तिकन्दः ८

नूनमिन्दिराबन्धोरिन्दोर्मदनसहायत्वं श्रिया प्रार्थितेन भगवता श्रीशेनैव प्रतिपादितम् ।

गीर्वाणैः संप्रमथ्य प्रसभमपहृतश्रीः पिता मे कलावां-
स्तत्सूनुर्बन्धुरिन्दुर्मम वितर विभो वित्तिमत्सानुरूपम् ॥

---

१ चक्रवाक समूहेषु । २ चन्द्रे । ३ चित्र वर्णम् ।

पद्मावान्स्यानुरोधादिति दनुजरिपुः स्वीयसूनोः शशाङ्कं
वीरं विश्वं जिगीषोः सपदि रतिपतेः साह्यभूतं चकार ॥९॥

यातेस्तं चण्डभानौ निशि निबिडतमस्तामसं पूरितायां-
मिन्दुर्नीलाम्बरेणावृतवपुरसितस्यास्यमङ्कच्छलेन ॥
कृत्वैवं मानिनीनां मनसि मतमहो मानमाच्छेद्य चित्रं
मीत्यारूढः कुरङ्गे परिपतति नभस्याशु राजा द्विजानाम् १०

अत्र हेतुः ।

मानाभावात्सपत्न्या अनुनयजनितं सौख्यमप्राप्यमाणं
ह्रत्वा न्यासात्तदिच्छुस्तमथ विनिदधे रोहिणीचित्तवृत्तौ ॥
स्वस्यासौ सन्निधानादपसरति ततस्तन्न विज्ञाय जाड्या-
द्भूयोभूयस्तदर्थे विधुरतियतते नाधुनाप्याप्तकामः ॥ ११ ॥

अपि च ।

वयं विजितहृच्छयाः विषयसङ्गशून्या वयं
वयं प्रशासितेन्द्रिया इति च गर्वभाजो नराः ॥
स्मरेण जयता ध्रुवं विजित एष तन्नासिका-
विलेपनकृते सुधाचषक इन्दुरुज्जृम्भते ॥ १२ ॥
सौभाग्यं किल मूर्तमेव ककुभां लीलारविन्दांशितं
लक्ष्म्या देवनकन्दुकः किमु रतेः पात्रं सुधापायिनाम् ॥
शृङ्गारस्य करण्डकः किमुदधेः फेनस्य पिण्डाश्चिरा-
दित्थं संजनयन्भ्रमं समुदितः प्रोद्दामधामा विधुः ॥१३॥

---

१ नक्षत्रराट् चन्द्रः । २ प्रीत्युत्पन्नम् । ३ जितकामाः । ४ सुधपात्रः सुधा अमृतं चूर्ण च । ५ दिशाम् । ६ क्रीडागेण्डुकः ।

इत्थं तर्कयत्सु लोकेषु भृगुरपि सुधांशुधामधवलितविपुलतान्तरालो वियच्चरचकोरनिचयस्यामृताशनशालामिव सम्प्रवृत्तां त्रियामां समालोक्य विष्टम्भितगमनवेगः सम्पादितसान्ध्यविधिश्च तैरेव तपस्विभिः सह तत्रैव तां निशामनैषीत् ।

कोकानां विरहेण नूतनरतौ सीदन्नवोढाधिना
कान्ताश्लेषसुखानुरक्ततरुणीप्रेमातिरेकेण च ॥
पद्मानां परिमीलनेन कुमुदप्रोन्मीलनेन स्वप-
ल्लोकस्वापसुखेन सार्धमगमद्दोषा[1] दिशं पश्चिमाम् ॥१४॥

ततः ।

अर्धोन्मीलत्कमलमुकुलोपान्तनिर्मुक्तगुञ्ज-
त्षट्पादालीकलरवनुतस्फीतसौभाग्यपूरम् ॥
दिग्मालिन्यप्रसरगरलग्रासकर्पूरगौरः
सुप्तोद्बुद्धद्विजकलकलैः प्रादुरासीत्प्रभातम् ॥ १५ ॥

तस्मिन्नवसरे ।

क्रीडामुत्थितपक्षिपक्षचलनैर्मालिन्यसत्यांगतः
सत्कारं वपुषो जनोत्सवचयप्रेक्षास्फुटत्पङ्कजैः ॥
हास्यं चापि विधाय भर्त्रुपगमाद्यानं विना चालये
प्राची सङ्गतभर्तृकेव समभूदुत्तीर्णचर्णिव्रता ॥ १६ ॥

अपि च ।

खण्डितामिव तां प्राचीमनुनेतुमिवांशुमान् ॥
स्वकरस्पर्शमात्रेण कृतवाननुरागिणीम्[2] ॥ १८ ॥

---

१ दोषा रात्रिः । २ रञ्जितां प्रीतियुक्तां च ।

बृहत्तिमिरसिन्धुरप्रमथनार्थमुद्गच्छतो
हरेः सपदि कस्यचित् समुपलेलिहानस्पृहा ॥
मुखाद्बहिरुपागता ललितशोणजिह्वेति किं
ततान भुवि विस्मयं तरणिबिम्बमर्धोदितम् ॥ १९ ॥

नभोम्भस्तामिस्रप्रसरदतिमालिन्यशरदः
सहस्रांशोरुच्चैरुदितवति बिम्बे द्युतिमति ॥
तमोनाष्टद्रोत्राविवरं इव संलनिपरमं
मुनीनां यच्चित्ते तदपि परिहर्तुं भृगुरगात् ॥ २० ॥

उषसि सरिज्जले निमज्जनं विधाय कार्यभरादिव संजातसङ्कोचनं नित्यकर्म समाप्य कृतविषयवासनानिधानांस्तपोधनानविलम्बितं जिगमिषुर्भृगुः सविनयमिदमभाषत ।

भवत्तथ्यवचःपथ्यपाथेयपथिकः पुमान् ॥
पाथोधिमपि वीथ्याम्बुप्रायं न मनुते कथम् ॥ २१ ॥

तत्कृतकल्याणरचनेन भवदाशीर्वचनेन समुत्पन्नकार्यविधानदाक्ष्योहं निर्विघ्नं गन्तुमुत्सुकोस्मि मामनुजानन्तु भवन्त इति । अथ कथनीयकीर्तय ऋषयः प्रोचुरुच्चैः ।

पन्थानश्च शिवास्तवामलमते गच्छन्तु कण्ठीरव[1]-
क्रीडादारितदन्तिराजकलभैर्जुष्टां[3] दशामार्तयः[4] ॥
याहि क्षिप्रमुपैहि तात चपलं स्तुत्यं च कृत्यं बुधै-
राक्लिष्टं प्रविधाय सायक इव श्रीकण्ठचापच्युतः[5] ॥२२॥

---

१ सिंहस्य सूर्यस्य । २ गुहायानित्यर्थः । ३ सिंहेन क्रीडया उत्पाटितो यः करिशावकः तत्प्राप्ताम् । ४ पीडाः । ५ पिनाकधनुषः प्रेरितः ।

२

तत्तात कृतकृत्यस्य तव क्षिप्रं पुनर्दर्शनमस्तु इति ।

मुनीशानां याशीर्वचनरचनोत्पादितधृतिः
प्राशान्तव्यामोहः सपदि सनितान्तप्रमुदितः ॥
त्रिलोकीसञ्चारक्षमगतिरजस्यौधिवसतिं-
प्रतस्थे प्रस्थानोचितविधिमुपास्येष्टफलताम् ॥ २३ ॥

इति सूरीन्द्ररामकृष्णविरचितायां श्रीभार्गवचम्प्वां द्वितीयस्तबकोयं समाप्तः ॥ २ ॥

तृतीयस्तबकः ।

ततो भृगुर्गच्छन्नध्वानि कृत्यसिद्धिसूचकान् शुभशकुनानवलोक्य सहर्षम् ।

ध्वाङ्क्षा[२] दक्षिणतः प्रयान्ति सहसा चाषाः पुनः सव्यत-
श्चेतो मोदभरानतं च हरिणी शावेन साकं ययौ ॥
मन्दं गन्धजलौघबिन्दुनिचयप्रोद्भूतभारादिव
वाति श्लिष्टवियोगिनीहृदवनीसीरः[३] समीरः पुनः ॥ १ ॥

तत्सर्वथा कृतकार्योहमार्यदर्शनार्थमागयिष्यामीति विचिन्त्य अनेककोटिविमानवलयशालिना त्रिदिवाध्वना विलम्बितपदं संचरन् । ज्योतिष्टोमादिना प्राप्तनाकसौख्यान् सुकृतिमुख्यान्[४] विलोकयामास ।

---

१ ब्रह्मणः स्थानम् । २ काकाः । ३ वियोगिनीहृदयरूपायां पृथिव्यां लाङ्गलमिव दुःखप्रद इत्यर्थः । ४ पुण्यवन्मुख्यान् ।

क्वचिद्विबुधसुन्दरीसरसतानसारस्वर-
प्रभूतरसलालसप्रसृतकर्णशृङ्गारकः ॥
क्वचिद्युवतिकोमलावयवसौष्ठवालोकन-
प्रदत्तनिमिषोज्झितस्तिमितनेत्रपङ्केरुहः ॥ २ ॥

क्वचिच्चटुलकोकिलाविकलकण्ठघण्टारव-
प्रतिध्वनितपूरिते महति नन्दनाख्ये वने ॥
स्मरप्रहितसायकव्यतिकरातिभीरुः स्वयं
प्रयाति च मृगीदृशः स्तननगान्तराले जवात् ॥ ३ ॥

क्वचिल्लुलितनीविसंत्रुटितहारभाराद्रुत-
व्युदस्तकुचचोलके घटितहस्तमात्तालकम् ॥
प्रदष्टरदनच्छदं त्रिदशवारवामभ्रुवा
समं समरमारभत्स्मरजयाय कश्चित्कृती ॥ ४ ॥

इति सपदि विलोकयन्नयज्ञो
दिविचरकेलिकलाकलापमारात् ।
सुरसदनसदो विनिन्द्य दूरात् ॥
त्वरितपदं प्रययावसज्जमानः ॥ ५ ॥

अपि च ।
गीर्वाणवाणिनीभिः सहपुण्यजनव्ययोपयोग्याभिः ॥
रमतः सुरानमन्यत राजा वाराङ्गनाभिरिव लुब्धान् ॥ ६ ॥

इत्यतिव्रज्य वृन्दारकवृन्दममन्दगतेन तत्पुरस्थान्यतिक्रमितुं कृतवेगे भूगौ ।

---

१ वेगेनेत्यर्थः । २ नीतिज्ञः ।

स्वर्लोकं समतीत्य गच्छति पुरस्तस्मिन्नतर्किस्फुटं
देवैर्वासरमात्रलङ्घितहरिश्चक्रः स सौरो हरिः ॥
किंवा पादपपादपाटनपटुस्तीव्रो नभस्वान्पुनः
काकुत्स्थस्य किमुत्पथाशरशिरःसञ्चारसारः शरः ॥७॥

एवं तर्कितवत्सु सुपर्वसु महर्लोकादिलोकानतिक्रम्य किन्नरैः किन्नरीभिः समं सततं सङ्गीतविनुतारिङ्गतरङ्गां गङ्गामेवगाह्याग्रतः प्रतस्थे ।

जनकभवावृत्तान्तं विज्ञातुं व्योमवर्त्मनेव सुधीः ॥
रभसा लङ्कास्थानं विधिसूनुरगात् समीरसूनुरिव ॥ ८ ॥
सत्यलोकाभिधा यस्य सार्थकानन्यपेक्षया ॥
नान्धस्येव पितृप्रीत्या नाम राजीवलोचनः ॥ ९ ॥

न यत्र गच्छन्त्यघसंघसंगिनो न नास्तिकाचारपथानुसारिणः ॥
न योगनैष्ठिक्यशमाद्यकारिणस्ते यान्ति येधर्मधनैकशालिनः १०॥

यस्मिञ्छ्रीमद्भगवतो विराड्रूपस्य विष्णोः शिरोभूते स्वीकृताकृतयः श्रुतयः समवलोक्यन्ते । नैतावतैव ।

संवत्सरायनयुगर्तुसपक्षमास-
काष्ठाक्षणप्रहरवस्रमुहूर्तकाद्याः ॥
कालप्रधानमहदिन्द्रियचित्तधर्म-
प्राणादयस्तनुभृतो निवसन्ति यस्मिन् ॥

यश्च ।

---

१ स्नात्वा । २ हनूमान् ।

बृहद्व्रतवतां प्रेङ्खद्विमानैः सर्वतो वृतः ॥
यथा सूर्योदयोन्मीलत्पद्मकोशः शिलीमुखैः ॥ ११ ॥

परिखाप्राकारोच्चतरगोपुरैः सर्वतः कमनीयतमस्तमांसि स्वकान्तिकलयाकवलयन् विराजते। यत्समंततः सततवसद्वसन्ताञ्चितवासं कारिकासिकुसुमसौरभ्यलुभ्यन्मधुकरनिकरमृदुमधुरझाङ्काराभिसाराव्यापृतविरहाधीरमधुकरीगणपक्षविपक्षोत्पवमानसञ्चलन्मञ्जुसन्तानतरुपल्लवैरनिशं दिव्याङ्गनासंगातिसक्तानां यूनां कृतमारविडम्बनानि संत्युपवनानि ॥ १२ ॥

यत्र स्वयं सृष्टिविधानदक्षो दक्षादिकाध्यक्षगृहीतशिक्षः ॥
साक्षात्स्वयम्भूर्निवसत्यभीक्ष्णं कः क्षीणधीस्तं क्षमते प्रतोष्टुम् १४

यस्मिन्निखिलजगन्निर्याणवैदग्ध्यनिधेर्विधेररति सभा । यस्यामखिलनिगमार्थपरिशीलनपरिज्ञातधर्माद्यनेकसाधनसमूहपरिहृतहृत्कषायास्तत्क्षणे मोक्षपदप्राप्तिक्षमा अपि स्वोपास्यचतुरास्याभिमत्या सम्प्राप्तद्विपरार्धावसानव्यवधानाः पूर्वचित्याद्यप्सरसां मधुमाधुरीसमधुरीकरणपटुमाधुर्यसरसङ्गीतश्रवणजनितानन्दतुन्दिलमनसस्तपस्विनः सभ्यत्वं भजन्ति। यस्यां च वासवादिविबुधविद्याधरसिद्धगन्धर्वैर्निजमुकुटतटखचितविमलहीरनीराजितचरणराजीवः प्रजासर्गनोदितप्रजापतिमण्डलो जगन्निर्माणप्रवणान्तःकरणः स्वीयमध्यासनमध्यास्ते । तस्मिन्महताध्वना सञ्चरन् काप्यसज्जमानोद्यैव मज्जनहृज्ज्ञानामीति सज्जमानः सज्जनाग्रणीः पथि

---

१ भृङ्गसमुदाय ।

पथि नमज्जननमस्यानपेक्षो विघटितपटुकपाटिकाद्वारः समतिक्रम्य इन्द्रनीलमणिविरचितसम्पत्कुट्टिमान्तरान्तरनिर्बद्धविधुकान्तकान्त्युपहसितभरणं सभाङ्गणमुल्लङ्घ्य भृगुः ।

पारिहृततिमिरौघं पावकोद्धर्तकार्त-
स्वरविरचितभित्तिव्युप्तरत्नप्रभाभिः ॥
अथ झटिति सभान्तं न्यस्य भीतिर्दिवेशे
निजजनकसुनृत्यद्भूतटीसूत्रधारः ॥ १९ ॥

सति कृतप्रवेशे तस्मिन् ।

चिरसङ्गतयोः पितृपुत्रयोः प्रियसङ्गमम् ॥
पश्यामो हन्त हृष्यामः प्रणयोद्रेकदर्शनात् ॥ १६ ॥

एवं समुत्सुकेषु सभासत्सु भृगुरपि विधातुरविदूरे सञ्चरन्नप्यकृतगुणवर्णनप्रणामः स्वप्रौढं नाटयन् सार्वज्ञं निजपितरमनवेक्ष्यैव संविवेश ।

सानन्दोपि सवन्दनादिषु पितुस्त्यक्तार्यमर्यादव-
त्सावज्ञं न चकार कारणवशात्तस्मै प्रणामादिकम् ॥
सोत्कण्ठापि चिरागतप्रियपरिष्वङ्गाय लज्जावशा-
दुन्मुक्तप्रणयेव भर्तारि परीरम्भं सतीवाङ्गना ॥ १७ ॥

तत्रावसरे सदःसमक्षमात्मावहेलं मन्वानः स मन्वादिजनपिता कमलासनः ।

रोषावेशकषायिलोचनगुणभ्रूचापवेगच्युता-
पाङ्गोद्दामशिलीमुखैः स बिभिदे हृत्पङ्कजातं भृगोः ॥

---

१ कार्तस्वरं सुवर्णम् । २ प्रणयः प्रीतिः उद्रेकः अतिशयः। ३ गतप्रीतिः ।

नैव स्नेहवशेन ते विदधिरे भेदं मुदा रेमिरे

तस्मिन्नस्तमितासु ते पुनरहो मोहस्य चित्रा गतिः ॥१८॥

एवमपि रोधनिःशेषितधृतिर्विधूतनयं[1] निजतनयं दिधक्षन्निव[2] विलोकयांचक्रे ।

आश्चर्यं किमिदमधीरमानसानां

क्रोधो यद्धुरतितरां धृतिं नराणाम् ॥

यस्यास्योदयसमकालमेव चक्रे

सावज्ञं शतधृतिमाशु धैर्यरिक्तम् ॥ १९ ॥

पुनः स्वतनयेऽविनयसम्भवः कथमित्याशङ्क्य चिरं चिन्तयाञ्चकार ।

दक्षा दक्षादयः सर्वे तनया नयवर्त्मनि ॥

अयं कथमिवोत्पन्नः चन्दनात्कुटजाङ्कुरः ॥ २० ॥

विस्पष्टं दुष्टसङ्गेन कष्टं भ्रष्टो हि मत्सुतः ॥

न किं मृगमदामोदो हिङ्गुसंगेन नश्यति ॥ २१ ॥

तथाभूतानां केषाञ्चित्सङ्गेनैतद्भावं प्राप्तस्यास्य दृगौद्धत्येन[3] किमप्याश्चर्यम् ।

काकानां कुरुते नतेन फणिनां दंशेन हिंसाशया

व्याघ्राणामसदाखुतः सुवसनच्छेदेन वित्तः क्षणात् ॥

क्रोडानामथ रक्षसां द्विजवधाद्दुर्वायुना पानतो

दुष्टानामनयादिदुर्गुणचयाद्वा हन्त को विस्मयः ॥२२ ॥

---

१ भ्रष्टनीतिम् । २ दग्धुमिच्छन् । ३ दृष्ट्युन्मत्तेन ।

अथ वा नैकस्य सर्वाण्यपत्यानि गुणैः समान्येव भवन्तीति-विस्मयः ।

कमलासुधासुधाकरहालाहलशंखवारुणीकरिणः
तरुतुरगधेनुभिषगप्सरसः सिन्धोरपत्यानि ॥ २३ ॥

अपि च ।

त एते सूनवः ख्याता नूनं किरणमालिनः ॥
भिषजावश्विनौ शास्ता यमः क्रूरः शनैश्चरः ॥ २४ ॥
पटीयाननघः श्रीमान् वदान्योपीच्यदर्शनः ॥
विनीतस्तनयः पुण्यैरगण्यैरिह लभ्यते ॥ २५ ॥

तदकृतभूरिसुकृतोहमेव किमेतेन शिक्षितेनेति विचारपरवशे मनसि विमनसि ।

सम्बन्धभाषणमुखाकृतिभिः परेषां
जानन्ति हृच्चरममध्यमबुद्धिमन्तः ॥
तत्रार्यधीर्भृगुरतः पितुरिङ्गितेन
स्वान्तं प्रचण्डतरकोपवशं बुबोध ॥ २६ ॥

बुद्ध्या पितुस्तेन कृतावमाने हेतुं विनिश्चेतुमलं न सभ्याः ॥
एवं हि गम्भीरतरान्तरास्ते प्रारम्भदुर्ज्ञेयविधेयमार्गाः ॥२७॥

एवं स्वपितरि मुनिरुपदिष्टशान्ते कारुण्यादिसद्गुणाभावमनुभूय ततः स्वौद्धत्यपरिहाराय धातारमनुप्रणमन् सरस्वतीतीरस्थमुनिजनादेशकरोहं न ज्ञेयमुद्धतत्वमित्यनुवेलं विज्ञापयांबभूव । ततः । स निःशेषितकोपपङ्कः पङ्कजासनः सविनयं निजच-

---

१ लक्ष्मीः । २ बृहस्पतिः ।

रणप्रणतं भृगुमुत्थाप्य शिशिरतममात्मजालिङ्गनानन्दं क्षणमनुभूतवान् ।

कर्पूरः स हिमालयः समलयः क्ष्मानन्दनश्चन्दनः
सप्रालेयरविः शुचिप्रवहतां पूरः सरित्पाथसाम् ॥
स प्रातः शिशिरो मरुत्कमलिनीनालं परेपीदृशाः
पुत्रालिङ्गनपथ्यशैत्यनिवहस्यार्हन्ति नैते कलाम् ॥२८ ॥

लोकोत्तरमस्येदं दाक्ष्यमिति सविस्मयेषु सभ्येषु ॥
निजपितरमनुज्ञाप्य प्रस्थानं चाकरोद्भृगुस्तस्मात् ॥ २९ ॥

इति श्रीमत्सूरीन्द्ररामकृष्णपण्डितविरचितायां भार्गवचम्प्वां तृतीयस्तबकः ॥ ३ ॥

चतुर्थः स्तबकः ।

ततः कतिपयक्षणैः प्रणतजन्मिजन्मार्जित-
प्रभूतदुरितद्रुमक्षयदवस्य गौरीपतेः ॥
शिलोच्चयमगाद्द्रुतं द्रुहिणसुनुरुत्संसर-
त्समीरणरयाधिकप्रबललोललोलागतिः ॥ १ ॥

ततो विदूरे पुर एव पुरारिगिरिमपश्यत् ।

स्वर्गङ्गोदकफेनपारदसुधाकुन्दन्दुमुक्तास्फुर-
द्विद्युन्निर्जरधेनुनिर्मलपयःकर्पूरकम्बुप्रभाम् ॥
मुष्णन्युच्चतरेण कान्तिपटलेनात्युन्नतो राजते
कैलासः सुरधुर्यधूर्जटियशःसंघात एव ध्रुवम् ॥ २ ॥

यत्र ।

नोल्लासः पङ्कजानामविकसनमथो नैवमिन्दीवराणां
योगः कोकाङ्गनानामभिमतिरनिशं कामिनीनां न यस्मिन्॥
तापः सचारभाजां रविकरनिकरान्नेन्दुपीयूषभाजां
क्षुद्बोधश्चाण्डजानां त्रिपुरहरशिरश्चन्द्रिकासन्निधानात् ३
गौरीकर्पूरगौरोरगतुहिनकरोक्षादिभिः क्षीरगौरै-
र्हग्दोषान्ताय चात्तं नयनगलफणामध्यमुष्केषु नैल्यम् ॥
नूनं तस्मादिनाच्छस्फटिकमणिशिलाजालशाली स शैलः
प्रावृण्मेघानुकारिद्युतिभरमधुरान्सिन्धुरान्संदधार ॥ ४ ॥

इतो बकुलमण्डलं नवतमालमालामितः
कदम्बपटलीमितस्तिलकतालसन्धानितः ॥
इतश्च कदलीरितो विबुधपादपानां कुलं
पुपोष महतामहोच्छ्रितजनेनुकम्पाभरः ॥ ५ ॥

इति कौतूहलाञ्चितचितः स द्विजः क्षणमवलोकयांचक्रे । तस्मिन्ननवरतवसन्तावतारविस्फारितनवकिसलयकुसुमभराभुग्नब-न्धुरस्कन्धतरुसमारूढकलकण्ठकण्ठध्वानिप्रतिध्वानवति । अत्यु-च्चतरतरुशिखरारूढकिन्नरमिथुनषड्जादिस्वरगीयमानमहेशयशः-पीयूषमनुरिमाणमास्वाद्यानन्दसन्दोहपरवशतया विगलितस्मृतिः क्षणं बभ्राम । ततः कार्यवशादाप्तस्मृतिर्भृगुः । हरचरणराजीवा-

---

१ सूर्यकान्तमणि–प्रफुल्लितः । २ बन्धुरी वृक्षविशेषः (सापल्याचें झाड)।

लोकनोत्कण्ठितस्वान्तैर्विबुधविद्याधरतापसादिभिरनिशमभ्यस्तया पदव्या श्रीमन्महेशद्वारप्रदेशमाससाद ।

भ्रभङ्गकुटिविभ्रमद्विकटचण्डदण्डायुध-
प्रचण्डभटमण्डलीभुजभुजङ्गभङ्गक्षमैः ॥
तुषारगिरिगौरवैः प्रथमयूथनाथाधिपैः
सुगुप्तमनिशं निशाकरकलावतंसानुगैः ॥ ६ ॥

तत्र । निजनाथस्य शिवस्य अनुजन्मा कनिष्ठभ्राता अयं भृगुः-पूर्वं रुद्रो भृगुरप्यनन्तरं ब्रह्मणः पुत्रोयमिति सविनयं नमद्भिः प्रमथगणैरनिवारित एव प्रविवेश ।

वारणशतानि विप्रैः प्राप्यन्ते क्षुद्रभूपतेर्द्वारे ॥
द्वारे धनदपतेरपि नैकमपि प्राप वारणं[1] स भृगुः ॥ ७ ॥

अथ चपलपदं सदःसन्निधिं स विधिसुतः समासाद्य अतर्कितकार्यविधानदक्षः शोणाक्षिकोणेन क्षणमपश्यत् यस्मिंस्तत्त्वाविमर्शहर्षिततनूरुहैः सनकादिसिद्धसमूहैरनुक्षणमुपास्यमानः स भगवान् भवः सततमास्ते ।

गौरवं गीयते तस्य विमन्यैर्जगतां गुरोः ॥
सद्योजातोपि यः प्राचामाचार्यपदवीं गतः ॥ ८ ॥

क्व नारीपीनोरःप्रभवपरिरम्भव्यतिकरः
क्व शून्यव्यामोहव्यसनततिरात्मन्यभिरतिः ॥
तयोरेकत्रैव स्थितिमपि निसर्गाद्विषमयोः
सदान्यस्तासूयं घटयितुमलं कस्तदपरः ॥ ९ ॥

---

१ वारणं हस्ती निवृत्तिः ।

यस्याद्भुतं चारित्रम् । यः सकललोकभवभयसंहरणोपि भव-भीमश्च सर्वामरमौलिस्थलीव्युप्तचिन्तामणिरपि कपर्दी । जगन्निवासोपि श्मशानवासः सर्वजगदन्धःप्रदोपि भिक्षाशनः । जगत्प्रावरणोपि कौपीनधरः । दिक्पालार्पितश्रीरप्यकिंचनः । अहो मित्रपदवीं प्राप्तः कुबेरोप्येतत्प्रसादनात् विपुलसम्पद्भरोपि लोकेकृतव्रतनिर्भयत्वेनास्य किंचनत्वं कथमुपेक्षते ।

कौपीनेन्दुकपालकृत्तिभसिते प्रेतास्थिमालाविष-
व्यालालङ्करणस्य सद्वयपतेरर्धाङ्गजायाकृतेः ॥
दारिद्र्यं दधतः श्मशानवसतेर्यद्गुह्यकेशः सखा
ख्यातोसौ धनदो मुधा बुधजनैर्यो नाभिजातः खलु॥१०॥

अत्र कारणमेतदेवेत्यवगम्यते ।

लोके यत्किल वैभवं तदखिलं गौरीशकारुण्यतो
निःस्वत्वे खलु तस्य कारणमदः शङ्केहमेकं पुनः ॥
यक्षाक्रान्तधना हि यान्ति धनिनो नैःस्वं तु यक्षाधिपः
कोशो यस्य सदाधितिष्ठति न किंयास्यत्यसौ निःस्वताम् ११

स इत्थं सभोपान्ते तिष्ठन् स्वान्ते एव सविस्मयं तर्कयामास। ततो भगवानपि चिरादुपगतमात्मबन्धुमवलोक्य सोत्कण्ठम् ।

उत्सङ्गाच्छैलकन्यां त्वरितमपनयन्बन्धुविश्लेषदुःखं
स्वान्तादुत्कृत्य पीठात्त्वरितमथ सुहृत्स्नेहपाशाविव द्वौ ॥
दोर्दण्डौ सम्प्रसार्य प्रसभपदगतिः स्नेहविक्लिन्नचेता
आश्लेषार्थं समायाद्गुसविधमहो मोहपाशो बलीयान् ॥१२॥

१ व्युप्तः 'डुवप् बीजसंताने'क्तः । २ कपर्दो जटाजूटः 'कवडी'। ३ अन्धः अन्नम् । ५ कुबेरः ।

इत्थं नीलकण्ठं निजोपकण्ठं समागतमवेक्ष्य सतिरस्कारं भृगुरवोचत् । श्रूयतामनभिज्ञ ।

स्फुटं प्रीतिर्लोके समगुणवतामेव सुभगा
क ते शीलं भूषा चरितमथ वासः क च मम ॥
न मां स्प्रष्टुं योग्यः किमुत परिरब्धुं त्वमशुचिः
समीहे सम्बन्धं न तव भव दूरीभव जवात् ॥ १३ ॥

किंच ।

चिताभसितभूषितं विगतशौचमाभीषणं
कपालवदशोभनं शववितण्डमुण्डस्रजा ॥
श्मशानमिव ते वपुर्यदनवेक्षणीयं सदा
सदाचरणशालिनः किल न रन्तुमस्मिन् क्षमः ॥ १४ ॥

एवमखिलश्रुतिनिकरसंनुतपदपङ्कजः शङ्करः अकारणं दुरुक्तैस्तुदन्तं भृगुं शोणायमानदृक्कोणेनावलोक्य ।

कोपाटोपावधूतभ्रुकुटितटभवद्दान्तसम्पातदीप्य-
द्भालस्थोदग्रवह्निप्रसरदुरुतरज्वालमालावलीढम् ॥
ब्रह्माण्डं संविधित्सन्निव पवनगतिर्वाडवं हन्तुमुच्चै-
रुद्यम्योद्दामशूलं प्रमथपतिरगादाशु वीतानुरागः ॥१५॥

तंप्रत्यतिपरुषतरमभाषत ।

---

१ अशुद्धम् । २ कुम्भशकलयुक्तं पक्षे भिक्षापात्र(परळ)युक्तम् । ३ संस्तुतपादकमलः । ४ क्रोधवेशेनावधूतं यद्भ्रुकुटितटं तन्मध्ये उत्पन्नः दान्तसम्पातो दमितवेगो भालस्थः प्रचण्डः वह्निस्तृतीयनेत्रानलः तस्य प्रसरन्त्यः उरुतराः अतिशयेन ज्वालमालाः ज्वालासमूहाः तेनावलीढं व्याप्तम । ५ दग्धुमिच्छन् । ६ शिवः ।

सत्रान्नपीवरनितम्ब कथं बतासि
त्वं नित्यहोमभवधूमविधूसराक्षः ॥
किं मर्तुकाम इव जल्पसि मामनल्पं
शूलाहतस्त्यज कुलायमिदं मदग्रे ॥ १६ ॥

एवं भगवतः खण्डपरशोरकाण्डविध्यण्डभङ्गशङ्काशंसिनृशंसरोषभीषणानलज्वालावलिषु पतङ्गायितमात्मानमवेक्ष्य स भृगुर्भ्रमन्नेत्रः सरभसमभयलम्भनाय श्रीशम्भुसम्भावनीयसौभाग्यभुवं भवानीं संस्तवैरदम्भं सम्भावयामास ।

सरम्भसतरसरवाच्चण्डदोर्दण्डसन्मण्डलाकृष्टकोदण्डदण्डाग्रनिर्मुक्तनालीकरंहस्त्रसद्व्यस्तशस्त्रासुरस्तोमसम्भावितोदारपादाम्बुजे प्रमथितजगदण्डवेतण्डदण्डायुधक्राधाक्स्फूर्जतप्रोद्भवद्भीतिबिभ्यन्नताधिप्रशान्तिक्षमोदारकीर्तीन्दुभूरिप्रभापूरिताशेषदिग्मण्डले ॥ प्रचलदमलकर्णताटङ्ककोपान्तसव्युप्तसद्धीरकोद्गच्छदच्छप्रभाचक्रवालस्फुटोदारसञ्चारलीलाभिभूतोदितग्रीष्मतिग्मांशुतिग्मप्रभे । प्रकुपितशिवकोपसम्प्रच्यवद्भूरिदानोदयोदामदर्पान्धगन्धद्विपालानसंदर्शने पाहि मामद्य भूताधिपोदग्रशूलाज्जगद्धात्रि तुभ्यं नमः ॥ १७ ॥

तदानीमनुकम्पया तदवनाय ।

दरद्योतोदारप्रहसितगुणाकृष्टपुरजि-
न्मनोमीनामानापनयनविधौ व्यग्रमनसा ॥

---

१ कुलायं जीवस्थानं देहमिति यावत् । २ नालीका बाणाः । ३ हस्तिबन्धनस्तम्भः । ४ दरः शंखस्तस्य द्योत इव उदारं प्रहसितं हास्यम् ।

सदा भाव्यं यस्याः प्रमथपतिना प्रादुरभव-
च्छिवा साक्षाद्दक्षान्धकदमनकोपप्रशमने ॥ १८ ॥

क्रोधोद्धतान्धकसपत्न[1]विरञ्चिसून्वो-
र्मध्ये रराज गिरिराजसुता नतभ्रूः ॥
लोकत्रयान्तकरमृत्युमुमूर्षुमध्ये
दिव्या जरामृतिहराऽमृतवल्लरीव ॥ १९ ॥

अत्रान्तरे ।

प्रदोषप्रारम्भे दरविकसदिन्दीवरदलो-
ल्लसल्लीलालास्याहृतिपटुरपाङ्गो नगभुवः ॥
भृगोर्भ्रंश्यद्बुद्धेर्भयमपनयन्नाविरभव-
द्रुशं कोपाविष्टं शमनशमितारं च शमयन् ॥ २० ॥

तदानीम् ।

प्रभवति मत्प्रतिघातादनिशमसाविति समत्सरमनङ्गः ॥
दुर्गापाङ्गसहायः कोपान्ते शिवमनस्यथाविरभूत् ॥२१॥

ततः पञ्चेषुशरवञ्चितकुरङ्गमनङ्गरिपुमवगम्य विरञ्चिसुताच-पलतरसञ्चलदङ्गुलिकसंचारसञ्चालितवीणागुणनिचयसम्भूतगम्भी-रमधुरस्वरमाधुरीविडम्बनपटुतरेण सविनयमिदमूचेऽचलकन्या ।

अविदितपरिणामः कर्मणामप्रवीणः
प्रवणमति[2]रथास्ते तेष्वदस्तावदास्ताम् ॥
त्वमसि विदिततत्त्वो दुष्कलस्यास्य कस्माद्
द्विजमनुजमिमं ते देवरं[3] मेऽभिहांसि ॥ २२ ॥

---

१ अन्धकसपत्नः शङ्करः । २ प्रवणमतिः नम्रमतिः । ३ ब्रह्मणः सकाशाद्रुद्रस्य भृगोश्चोत्पत्तिरतः पार्वत्या भृगौ देवरत्वम् ।

इति तुहिनगिरीन्द्रकन्यकास्यप्रवचनपाशनिबद्धहृद्विहङ्गे ॥
गतवति शममीश्वरे स सद्यश्चपलपदमपासरदस्य दृष्टिपातात् २३
कुपितमृगेन्द्रमुखादिव प्रमुक्त
श्चकितविलोलविलोचनः कुरङ्गः ॥
चपलपदं तमसः परं पुरस्ता-
त्स भृगुरगारमगादघान्तकस्य ॥ २४ ॥

इति श्रीमत्सूरिन्द्ररामकृष्णपण्डितविरचितायां भार्गवचम्प्वां चतुर्थस्तबकः ॥ ४ ॥

—०:०—

पञ्चमस्तबकः ।

ततोऽध्वनि गच्छन् भृगुः सहर्षम् । अहो मुनिवराशीर्वचनकवचेनैवाद्य संरक्षितोस्मीति वदन्नकस्मादेव पुरस्तेजसां राशिमपश्यत् । किमेतदिति तत्र सादरं दृष्टिं प्रसार्य श्रीरमणचरणपरिचरणावाप्तसालोक्यानां महाभागवतानां शरत्किरणमालिमण्डलोज्ज्वलप्रभैरनेकैः समानैरपि विमानैः सर्वतः परिवृतं श्रीमद्वैकुण्ठाख्यं लोकं ददर्श ।

मन्त्रा येतितरां पुरामपुनरावृत्त्यै पुराणः स्तुतः
श्रीशो यच्छरदिन्दुसुन्दरयशःपीयूषवारांनिधौ ॥

---

१ श्री विष्णोः । २ समानाकृतिभिः । ३ विमानैः यानैः । ४ पुराणपुरुषः श्रीविष्णुः ।

ते मायापटलं व्युदस्य विगलत्तापत्रयाः सर्वतो
वैकुण्ठं खलु यान्ति नैवमपरे सारतरैः साधनैः ॥ १ ॥

किंच ।

नमन्नमुचिसूदनस्फुरदुदारमौल्युल्लस-
न्मणिप्रकरसंवलद्बहलकान्तिनीराजिते ॥
हरेः पदसरोरुहे रतिभृतां न भूयो भवो-
द्भवो भुवि भवान्तकृद्भुवनभाग्यभाजां सताम् ॥ २ ॥

अपि च ।

यस्याः शोभनशोणकूणितचलद्दृक्कोणनैसर्गिक-
श्लक्ष्णापाङ्गतरङ्गितेक्षणकृते यक्षेन्द्रदक्षादिभिः ॥
तप्यन्ते नितरामुरीकृतमहायत्नैर्यदावासतः
सा श्रीराश्रयते श्रियं श्रितनुतां लोकः स कैः स्तूयते ॥ ३ ॥
यत्रत्याः पशुपक्षिणोपि नितरामानन्दचिन्मूर्तयः
सर्वे शर्ववदुर्वनुग्रहजुषः क्षीरोदकन्यापतेः ॥
धन्यं तद्धि पशुत्वमेव महतां शोच्यं न यत्संमतः
श्रीशानुग्रहभाजनं तदितरव्यर्थं सुरत्वं दिवि ॥ ४ ॥
वैचित्र्यात्कर्मणां यत्र वैजात्यं नैव जन्मिनाम् ॥
नूनं मनोविनोदाय श्रियः कान्तेन कल्पितम् ॥ ५ ॥

अपि च ।

यत्रारामसुरम्यसीमविलसत्कासारतीराश्रितो
हंसीभिः स्मरदीपदीपनवरैर्भावैरपि भ्रामितः ॥

१ भक्तिधारकाणाम् । २ भवोद्भवः जन्मप्राप्तिः ।

४

हंसः कंसनिषूदनस्य यशसा मालापमालामिव
श्रुत्वोद्यत्कलकण्ठकण्ठनिनदं तत्याज रत्यादरम् ॥ ६ ॥
अधरीकृतामरीजनगानझरीमाधुरीधुरीणापि ॥
हरिचरणशरणमनसां न मनःक्षोभाय मधुकरी गीतिः ॥७॥

अपि च ।

प्रोन्मीलन्नवपुष्पपल्लवफलोदारर्द्धिभारानतै-
रर्थिप्रार्थितकिंचिदर्थनिवहाधिवयप्रदैः पादपैः ॥
स्वच्छा या सुविहारधीरमनसामस्तप्ररोहं पुन-
र्यत्राकारि मनोभिवाञ्छितफलासिद्धेरभावः सदा ॥८॥
ग्रावाणो मणयो यत्र धेनवः कामधेनवः ॥
तरवः कल्पतरवो नराः श्रीशाः स्त्रियः श्रियः ॥ ९ ॥

स तस्मिन्नजात्मजः सुविशुद्धसुधामधवलिमाधरीकरणपटुसिद्धसौधावलीमध्यविन्यस्तशस्ताध्वना अतिविमलकान्तिकान्ताजनसहचरसिद्धगणगीयमानानवद्यशः संशृण्वन् नमद्वृन्दारकवृन्दसंमदसञ्चलन्मौलिसंघविगलदनेकरत्नावलीसैकतचित्तं श्रीपतेर्द्वारप्रदेशमाससाद ।

द्वारे हीरप्रवराकिरणोद्योतिते वारणौघ-
व्याप्ते श्रीपत्यनुचरवराधिष्ठितेपि द्विजाग्र्यः ॥
चित्रं लेभे श्रुतिविदपि नो वारणं तत्र हेतु-
र्यस्मिन्नित्यं निवसति विभुर्वारणोद्धारदक्षः ॥ १० ॥

---

१ कृष्णस्य । २ पक्षिशब्दम् । ३ अप्सरआदि । ४ धुरीणा अग्रस्थानास्थिता । ५ भृङ्गगुञ्जारवः । ६ शिलाः । ७ हस्तिसमुदायव्याप्ते पक्षे वारणमन्तर्गमन निषेधः । ८ गजेन्द्रमोक्षकर्तेत्यर्थः ।

तत्र सम्प्राप्तोऽनिवारितप्रवेशः स विप्रः क्षिप्रमन्तर्मनमाविवेश।

प्रभूतकिरणावलीलसदनेकरत्नोपलैः
स्फुटं घटितकुट्टिमं चतुरदूतसंवेष्टितम्॥
तदङ्गणमतीत्य स त्वरितमाविवेशाग्रतः
प्रभोः शयनशालिकानिकटमुत्कटोत्कण्ठया॥११॥

तत्रानेकशतमणिमयस्तम्भराजिविराजितान्तरालां रुक्ममयकुड्यसंव्युत्प्रदीपमणिदीपांशुजालविदलितनिःशेषतिमिरोपरोधां गवाक्षरन्ध्रनिर्गतसुरभिधूपामोदसुरभितहरिदन्तरालां। सुविशालां शयनशालां प्रविश्यापश्यत्।

पर्यङ्के सुरधेनुनिर्मलपयःफेनायमानोन्नमत्प्रोद्यत्कान्तिमदुत्तरच्छदवति प्रस्वापदक्षणः॥
पद्मालोलकरोपलालितपदः प्रद्योतमानः प्रभुः
शेते शर्वसरोरुहोद्भवमरुद्गीर्वाणनाथस्तुतः॥ १२॥

तथाभूतं तमवलोक्य रुष्टो मुनिः। अहो कष्टमैश्वर्यमदपुष्टोऽयं धृष्टतया स्पष्टमस्मद्विधगरिष्ठागमनेपि नष्टवदभद्रां निद्रामनुभवति।

गृहमागतवति पूज्ये सुविनयसद्धर्मतत्परैर्मनुजैः॥
प्रत्युत्थानादिविधिर्नूनमनुष्ठीयते न मदमत्तैः॥ १३॥
विद्याभिजनजन्मौजोरूपयौवनबुद्धिजाः॥
मदाः सर्वेपि नार्हन्ति श्रीमदस्य कलामपि॥ १४॥

१ सुवासीकृतदिशामध्यम्। २ शर्व. शिवः। सरोरुहोद्भवो ब्रह्मा। मरुतः। गीर्वाणनाथ इन्द्रः। ३ ऐश्वर्यमदोन्मत्तः।

एवं मत्वा विवृतनयनः सञ्चलद्दन्तवासा-
रोषावेशाकलितमनसा निःश्वसन्नर्तितभ्रूः ॥
धावन्नुच्चैः सरभसमहो श्रीमनोहारिविप्रः
श्रीशस्योरःसबलमघृणः स्वाङ्घ्रिणा संतताड ॥ १५ ॥

ततः प्रबुद्धो भगवान् ब्रह्मण्याग्रणीः करुणापीयूषरसपूरितस्वान्तः स्वान्तिके[1] प्रान्तारक्तनयनमम्भोजभूतनयनमवेक्ष्य तत्कृतासत्कृतासत्कृतिमविचिन्त्य निगमागमपारावारपारिशीलनेद्धोच्छदच्छमतिविभवमहानुभावबुद्धिसिद्धान्तितापवर्गप्रदविप्रानुवृत्तिरूपसद्धर्मं जनसंग्रहार्थं स्वयमाचरन् चपलपदं पर्यङ्काद्दुत्तीर्य सविनयमवनिसुरचरणकमलमुपसृत्य नमयाञ्चकार ।

पर्यङ्कोपर्युपावेश्य द्विजवर्यं तमार्यधीः ॥
सुरवर्यः समर्यादमुदारं वक्तुमुद्यतः ॥ १६ ॥

धन्योहं कृतकृत्यतामुपगतस्त्वत्पादसंदर्शनं
जातं मेतिचिरार्जितोरुसुकृताद्द्यानवद्या जनिः[4] ॥
किंवा दुष्कृतमस्ति यन्नकृतवान्प्रत्युद्गमप्रश्रय-
प्रत्युत्थाननमस्कृतीश्च कुशलप्रश्नं च तत्क्षम्यताम् ॥१७॥

चारितागस्यनभिज्ञे कुप्यति न दीनवत्सलाः सन्तः ॥
श्वासं विनैकमद्धा निद्रितमृतयोश्च कः पुनः पिशुनः॥ १८॥

प्रभूतदुरितावलीविदलिताद्य मे दौर्भगं
प्रणष्टमभवज्जगत्यतुलकीर्तिरत्युज्ज्वला ॥

---

१ स्वसमीपे । २ ब्रह्मणः पुत्रम् । ३ ब्राह्मणपादकमलम् । ४ जन्म । ५ कृतापराधे ।

जगत्त्रितयपावनो भुवनपालनाविर्भव-
द्बलस्तदखिलं भवच्चरणपद्मसंस्पर्शनात् ॥ १९ ॥

किं च ।

भवेदाशीर्वचनाञ्जरया प्रतिमुक्तनव्यपदकमला ॥
चपलापि नैव मुञ्चति कमला मां तदनुरागहीनमपि॥२०॥
छायेवातिचला रमा कथमहं कुर्यां पुराणः पुमाने-
तस्याः परिपालनं त्विति परा चिन्ता ममाऽसीत्पुरा ॥
अद्य त्वत्पदमुद्रया तदवने दुर्भेद्यया शक्तया
संवृत्तोस्मि गतज्वरोत्र किमहं प्रत्यर्पये भो तव ॥ २१ ॥

किंच ।

मया प्राप्तं युष्माद्विधविबुधभूदेवचरण-
प्रसादाद्वैकुण्ठाद्यखिलबृहदैश्वर्यमतुलम् ॥
अतः सर्वस्वस्याप्यहमहह विश्राणनविधौ
भवेयं किंवालं किल समुपकर्तुं च भवताम् ॥ २२ ॥

अपि च ।

सुजातसरसीरुहान्तरदलान्तसन्मार्दवा-
धरीकरणपञ्चमं चरणपङ्कजातं तव ॥
स्वभावपविनिष्ठुरं प्रबलदानवेन्द्रायुध-
प्रघट्टनपतात्किणप्रकरशालिवक्षो मम ॥ २३ ॥

तदेतन्मदुत्वेनातिदूनं ते मदामिति नितान्तचिन्ताचित्तस्य मे मानसं दुनोतीति प्रत्युत सोच्युतस्तत्पदमङ्के निधाय शंन्तमेन स्वपाणिना सशङ्कं पस्पर्श । नूनमत्र ।

---

१ दानविधौ । २ पविर्वज्रम् । ३ कल्याणतमेन ।

न प्रायो निःश्रीके श्रीस्पर्शिन्येव सेवनीयत्वम् ॥
हरिरप्यतः सिषेवे स्वस्योरसि रमाभिमृष्टपदम् ॥ २४ ॥
स्पर्शमणिर्निजघातुकमपि सदयमयोपि हेमतां नयति ॥
हरिहृत्सङ्गा सगुणा द्विजपदमपि सेव्यतां तथा कमला॥ २५ ॥

किंच ।

हरेरुरसि संस्थितामपि निजाङ्घ्रिवानिन्दिरां
पदा भृगुरतिस्फुटं विरतिमत्त्वमस्याद्भुतम् ॥
ध्रुवं ननु तदादिकं द्विजपदापलग्नेव सा-
वतिष्ठति न तत्करेप सुचिरं प्रयत्नार्जिता ॥ २६ ॥

ततः पुनः सवितर्कं भगवानाह । अहो बत तमोमुद्रया नि-
द्रयाद्य मुषितोस्मि ।

अभद्रेयं निद्रा बत बललतामिस्रपदवी
बलाद्बालाबालानपि विपुलमोहं वितनुते ॥
तदेनां देवो वा न खलु मनुजो वातिबिभृया-
द्भमाविश्रन्भ्रष्टो भवति सुकृतेभ्यस्त्वहमिव ॥ २७ ॥

पुनः सविनयम् ।

भो विद्वन्कुरु मय्यनुग्रहमिह प्राप्तोसि कस्माद्द्रुतं
तत्कार्यं वद साधये महदपि प्राणेन चार्थेन च ॥
वैकुण्ठं प्रपुनीहि पादरजसा विप्रास्तु मद्दैवतं
जीवाम्येष तदर्थमेव भवतां दासोस्मि निष्कैतवैः ॥२८॥

इत्येवम् ।

---

१ अयःलोहम् । २ बालाबालान् बालान्वृद्धांस्तरुणानपि । ३ निष्कपटैः ।

मधुरपदध्वनिललितां कलितसुवर्णामलंकृतां सरलाम् ।
ब्राह्ममिनवद्यगुणां गिरमवदन्मनोहरां श्रीशः ॥ २९ ॥

ततो ब्रह्मण्यदेवस्य श्रीपतेः प्रसन्नमुखराकासुधाकरकरोपनिष्पन्दनातिमधुरवाक्सुधाझरीसुरसमास्वाद्यापि द्विजाचित्तचकोरस्तृष्णान्तं न जगाम ।

प्रमोदादुत्तिष्ठद्विपुलपुलकालंकृतवपुः-
कलोन्मीलच्चक्षुर्विमलगलदानन्दसलिलः ॥
पृथुप्रेमोद्गाराकलितहृदयो गद्गदगलः
क्षणं तूष्णीमासीद्भृगुरुचितवामक्षमतया ॥ ३० ॥

ततः समाविर्भवत्प्रेमरसप्रसरपरवशं मानसं कृच्छ्रात्संस्तभ्य प्रभूतानन्दसन्दोहोद्भवद्बूर्यश्रुधारापिनद्धाक्षिणी प्रमृज्य श्रीमद्भगवतो वैकुण्ठपतेरकलङ्कमुखशशाङ्के दत्तचक्षुर्बद्धाञ्जलिर्भृगुः ।

वक्तव्यं किमु कञ्जनाभ[1] यदहं निर्हेतुकं ते रमा-
वासे वक्षसि साहसादकरवं हन्तावघातं पदा ॥
तन्मे सन्ततिदुष्कृतं न गणयन् यद्वन्दसे क्षम्यतां
दासोस्मीति वदन् कृपाजलनिधे ह्येतत्तवैवोचितम् ॥३१॥

अहो आश्चर्यमकारणकृतापराधितया परिवादार्ह[2]मपि मां स्तौषि यतः ।

स्तव्यताव्यक्तमव्यस्ता व्याप्ता गुर्वनुवार्तिभिः ॥
पदा पितामहं[3] हत्वा पितामहमगां कथम् ॥ ३२ ॥

---

१ कमलनाभ । २ निन्दायोग्यम् । ३ भृगोः पितामहो विष्णुः ।

सर्वांगर्वसुपर्वशर्वबलभिद्द्रुर्वादिकव्यादिभि-
र्दिव्यश्राव्यसुकाव्यनव्यकृतिभिर्यस्तूयसे सर्वदा ॥
स त्वं सत्त्वनिधेसि किं मम पदस्पर्शात्कृतार्थः परं
ज्ञातं धर्मभृता त्वयाद्य महता ब्रह्मण्यताविष्कृता ॥३३॥
स्वेनावाप्तसमस्तानिस्तुलगुणग्रामोसि किं वाददे
त्वामाशीर्विचनं तथापि सरिते देयं यथा तज्जलम् ॥
स्वस्त्यस्तु द्विजभक्तिरस्तु भवते श्रीरस्तु वास्तु क्षमा
वीर्यं धैर्यमपारमस्तु विजयः शान्तिर्यशोऽस्त्वस्तु शम्३४
भो सद्भक्तजनैकवत्सल जगद्धातर्धरोद्धारक
श्रीश स्वाश्रितकामपूर करुणापीयूषपाथोनिधे ॥
मामागस्कृतमद्य पाहि करुणापाङ्गेन येन त्वयाऽ-
द्यब्रह्मण्यकरीन्द्रमूर्धसु कृतं शार्दूलविक्रीडितम् ॥३५॥
मयि कुरु कृपावलोकं करुणाकर मामकोयमिति बुद्ध्या ॥
उचितं वाक्यमपरं मामनुजानीहि मापते यामि ॥ ३६ ॥

ततः सरस्वतीरोधासि तापससमूहसन्निदेशवशादागतेन मया भवत्प्रसादात्कृतकार्यत्वमवाप्तम् । इति पुरुषोत्तममनुज्ञाप्य शिरसा तच्चरणावभिवाद्य तं प्रदक्षिणीकृत्य समुदथानुरागाकलितचित्तः स विप्रः क्षिप्रतरं प्रतस्थे ।

इति श्रीमत्सूरीन्द्ररामकृष्णपण्डितविरचितायां भार्गवचम्प्वां पञ्चमःस्तबकः ॥ ५ ॥

---

१ सरिते नद्यै । २ ऋषिसंघाज्ञया । ३ सम्यगुदितप्रीतिव्याप्तमनाः ।

---o---

अथो विष्णुपदमेवैकं सेव्यमिति गाढमतिर्भृगुः विष्णुपदात्प्रस्थितोपि विष्णुपदाध्वना विष्णुपदानुरक्तान्मुनिजनानभिनन्दयितुं भगवत्याः सरस्वत्यास्तीरमाजगाम ।

सोत्कण्ठनीलकण्ठोपकण्ठे मेघोदयो यथा ॥
तथा प्रादुरभूत्तेषामग्रेऽव्यग्रमतिर्भृगुः ॥ १ ॥

महर्षिभिश्च सानन्दगतिमुखप्रसृतिभ्यां कृतार्थोऽयमागत इत्यनुमितस्तानभिवाद्य तदुपदिष्टसुशासननिर्वाहकृदपि कुशासनं भेजे।

ततः सत्कृत्य मुनिभिः पृष्टस्तात यथा त्वया ॥
यद्यत्समनुभूतं तद्वदस्व मुनिसंसदि ॥ २ ॥

तन्निशम्य सहर्षं भृगुरवोचत् भवतां भगवतामाज्ञयाहं प्रथमं पारमेष्ठ्यपदं गतवान् । तत्र सदस्यकृतप्रणतिस्तुतिमुपविष्टं मामवलोक्य कुपितात्पितुः सकाशाद् मद्रक्षणे पुत्रस्नेह एवालं बभूव । ततः कैलासेपि मामागतमवलोक्य बन्धुस्नेहात् परिरब्धुमुपागतो मद्दुर्वचनक्षुभितमना रुद्रः शूलेन मां हन्तुं दुद्राव ।

बन्धुस्नेहः सुतस्नेहस्तयोर्मध्ये परो बली ॥
पूर्वोपकृत्या नश्येत द्वितीयो न कदाचन ॥ ३ ॥

तदातित्रस्तेन मया प्रार्थितया देव्या आगत्य कथञ्चिदहं विमोचितो वैकुण्ठं गत्वा प्रभोः शयनशालां प्रविश्य महान्तमनयमाकर्षमिति साश्रुपातम् ।

---

१ सुशासनं सम्यगाज्ञा । २ कुशासनं विष्टरं (कुशानां दर्भाणा मासनम्) । ३ ब्रह्मदेवस्थानम् । ४ अपकारेण ।

सुप्तं न प्रतिबोधयेदिति विधिं धिक्कृत्य मोहान्मृदु
श्लक्ष्णं पद्मकराधिवासितमुरः सुप्तस्य पत्युः श्रियः ॥
कष्टं निष्करुणं पदाभिहतवांस्तत्रापि शान्तिद्रुमो
यामूचे प्रतिबुध्य वाचमुचितां वक्तुं न सा शक्यते ॥४॥

तदा समुच्छलत्प्रेमभराकलितचित्ततया मयाप्युक्तम् ।

भो संवित्सुखशेवधे गुणनिधे सद्योगिहृत्सान्निधे
कारुण्यामृतवारिधे भवभयत्राणाय दत्तावधे ॥
पापघ्नामलनामधेयभजतां दुःखैणसत्पारधे[1]
मय्यद्धा विनिधेहि हन्त करुणां मोहं पिधेहि द्रुतम् ५

करुणाजलदस्य तस्य श्रीनिवासस्य किं किं वर्णनीयम् ।

सा शान्तिः सविशुद्धभाग्यमहिमा स प्रौढिमा सा मतिः
सा सद्बाडवभक्तिरद्भुतनयः सत्प्रश्रयः सा कृपा[2] ॥
सत्प्रेमप्रसरः सुधामधुरिमोद्गाराक्षरालंकृता
सा वाग्यत्स्मृतिमात्रतः स पुलकप्रेमाश्रुपातो मम ॥ ६ ॥

तस्मात् ।

किं देवैर्दिवि दिव्यसम्पदि पदभ्रंशैकचिन्ताकुलैः
किं वा सृष्टिविधानदीनमनसा पित्रा विधात्रा मम ॥
धूलिव्याप्तकपालशूलगरलाद्युग्रेण रुद्रेण वा
सेव्यः सर्वजनैः कृपाजलनिधिर्वैकुण्ठनाथो हरिः ॥ ७ ॥

किंच ।

---

१ दुःखरूप एणो मृगः तस्य पारधिः मृगयाकारी । २ सद्ब्राह्मणभक्तिः ।

नागाक्षिश्रुतिहस्तमस्तकमदस्वान्तं प्रशान्तात्मना
पुंसात्यन्तहिताय विष्णुभजने योज्यं त्वदम्भं क्रमात् ॥
तल्लीलाकथने तदीक्षणविधौ तत्कीर्तने तच्छुभा-
र्चायां तत्र नमस्तदालयगतौ तच्चिन्तनेहर्निशम् ॥ ८ ॥

अपि च ।

ध्रुवो ध्रुवपदाधिपः शिशुरकारि दन्तावलः[1]
स्वपार्षदसदश्वरः प्रकृतिवक्रनक्रार्दितः ॥
परागसि कृते जरोपि[2] दिवि निर्जरो येन त-
त्किमन्यकृपणार्जनात्सकरुणाद्य नः सेव्यताम् ॥ ९ ॥

किं च ।

कुरङ्गोयमिति भ्रान्त्या व्याधो विव्याध तत्पदम् ॥
मत्यैवाहमसद्वृत्तः पदोरः समताडयम् ॥ १० ॥

तस्माद् व्याधादप्यतिक्रूरकर्माणमपि मां यः स्तुतिपात्रं चकार । तस्मिन् शान्त्येकधाम्नि करुणापारावारे दीनवत्सले हरौ सेव्ये सति ये केवलमुदारार्थमेव धनमदान्धीकृतकृपणधनिकानुपासते तेवीव मन्दाः अहो कष्टं वृत्तं कृपणानाम् ।

प्राणादपि परो येषामर्थोऽनर्थावहश्चलः ॥
तदर्थं हन्त संत्यक्तं पुमर्थत्रयम[3]र्थपैः[4] ॥ ११ ॥

पश्यन्त्वार्यास्तावत् ।

भो भो याचक दुर्गतद्रुपरशो कष्टं नकारा इमे
त्वद्गेहे कति सन्ति तत्कथय मे तस्मिन्महान्विस्मयः ॥

---

१ दन्तावलो गजेन्द्रः २ एतन्नामा व्याधः । ३ धर्मार्थकाममोक्षात् ।
४ वित्तपालकैः ।

बाल्यात्तद्व्ययकारके त्वयि पुनस्त्वद्यापि नाभूत्क्षयः
किं जानासि न मूढ सोऽव्ययपदं प्राप्तस्तदन्तः कथम् ॥१२॥

अन्यच्च ।

गतदशनं वदनं ते तदपि कथं वदति नेति चित्रपदम् ॥
अर्थिन्किमत्र चित्रं तन्न रसनवत्त्वमस्ति तद्धेतुः ॥ १३ ॥

अपरं च ।

त्वद्गेहं भूरिसम्पत्कृपणकथमभूद्ब्रूहि तस्मिन् विचारं
कोसौ यच्चाऽव्ययानां वदति मतमनेकार्थतां पाणिनीयम् ॥
तच्छ्रुत्वा संविचार्य स्वयमहमभवं चाव्ययस्तद्विदित्वा
मह्यं स्वज्ञातिरित्थं सकरुणमभवत्साह्यभूतो नकारः ॥१४॥

अत्राहं मन्ये ।

भोगेनात्र परत्र सद्वितरणव्याजाद्वदान्यः पुमान्
स्वर्वामाधारबिम्बचुम्बनकृते वित्तं करोत्यात्मसात् ॥
भुङ्क्ते नेन्द्रियलौल्यसम्भवभिया स्वर्भोगभीतो ध्रुवं
नो दत्ते सुविचारशीलनपरो योगीव लुब्धः पुमान्॥१५॥

ईदृशानामपि द्वारि पराशापरवशमनसः कवयोपि मुधैवायुर्व्ययं कुर्वन्ति । तदस्तु नामालमीदृशाधमवार्तया मुमुक्षुभिस्तु सुविशुद्धशान्त्याद्यखिलसद्गुणगणातिदारिद्र्यमुद्रितान् ब्रह्मादीनपि विहाय दीनबन्धुः स एक एव सेवनीयः केशवः ।

भवभुजगभीतिशमनः स्वजनवृजिनभञ्जनो विपद्दमनः ॥
क्षीराब्धिसुतारमणः शरणागतपालनः सुराधीशः ॥ १६ ॥

---

१ अव्ययानामनेकार्थत्वमिति पाणिनीयं व्याकरणम् । २ अव्ययत्वात्
३ दाता ।

न केवलं ज्वरनिवृत्त्यर्थमेव कटुक्वाथस्येव भवतापनिवृत्त्यर्थमेव सेव्यत्वमस्य किंतु अतिसुभगतया मनोरमत्वादपीति ।

नीलाम्बुवाहद्युतिरम्बुजाक्षो निसर्गमन्दीस्मितसुन्दरास्यः ॥
कुन्दद्विजः पीनभुजः सुवक्षा मनोरमश्चिन्तयतां नतानाम् १७॥

किंच अस्य हेरराराधनेस्ति सर्वेषामप्यधिकारः ।

देवा वा दनुजास्तथा निशिचरा विप्राश्च शूद्राः स्त्रियो
ये चान्ये कुलकर्मजातिविकलाः पापाः कुयोनिस्थिताः ॥
ते सर्वेप्यधिकारिणोत्र भजने विष्णोस्त्रिधा सम्पत-
त्पादोद्भूतसरित्पवित्रितजगद्भारस्य भर्तुः श्रियः ॥ १८ ॥

किंच तस्यौपासनमार्गोपि नात्यायाससाध्यः ।

फलैर्वा पुष्पैर्वा नवकिसलयैर्वाथ सलिलैः
प्रसन्नैः सप्रेमप्रसरपरिदत्तैरपि सदा ॥
सदैश्वर्योद्रेकस्वसुखनिभृतस्तुष्यति हरि-
र्दयालुर्दीनानामनिशमतिशं दातुमुदितः ॥ १९ ॥

यस्यानवद्यगुणवर्णनपूर्तिमाप्तुं
शेषः सहस्रवदनोप्यनलं बभूव ॥
तत्रान्यपामरजनैः किल तस्य विष्णो-
रासाद्यते कथमनन्तगुणाब्धिपारः ॥ २० ॥

इति स्वानुभूतं वृत्तमत्यादरान्निवेद्य तूष्णींस्थिते तस्मिन् ह-

---

१ नीलमेघकान्तिः । २ निसर्गतः स्वभावतः । ३ कुन्दपुष्पवत् द्विजा दन्ता यस्य स कुन्दद्विजः । ४ विकला विहीना इत्यर्थः । ५ नवपल्लवैः । ६ अतिशयेन कल्याणम् । ७ अपूर्णं यथातथा ।

र्षिततनूरुहा महर्षय सहर्षं तमार्यवर्यं भृगुं मुनीन्द्रमभिनन्द्य स्वसत्रेऽन्यदेवतायजनमनादृत्य श्रीरमणचरणपरिचरणप्रवणान्तःकरणास्तमेवाराधयामासुः ।

सिद्धान्तितं निगमभूपतिना पुरैव
विष्णोः पदार्चनमनन्यमनन्यभक्त्या ॥
निर्णीय तत्तदनुवर्ति महर्षिवर्यै-
रादर्शितं सुखदमार्तिहरं नराणाम् ॥ २१ ॥

सर्वदा कमलोपेतं विचित्रपतनोचितम् ॥
कुंपदाक्रमणाख्यातं मावरं भज मावरम् ॥ २२ ॥

नखधवलकान्तिररुणं चरणतलं नीलमूर्ध्वमपि यस्य ॥
गङ्गा विधिजा यमुना स पुनातु हरेः पदप्रयागो माम् ॥२३॥

इति रामकृष्णसूरिविरचितायां श्रीभार्गवचम्प्वां षष्ठस्तबकः ॥६॥

—०:०—

सप्तमः स्तबकः ।

अथ वैकुण्ठात्तस्मिन् गतवति भृगौ तदा अत्युत्कटकोपानलकीलाकलितकलुषतरान्तरा विप्रकृतनिजरमणावमत्यसहमाना सती सजलनयनापाङ्गावलोकनेन भगवन्मुखारविन्दमुदीक्षन्ती साङ्गुलिभङ्गं साक्षेपं इदमवदत् ।

---

१ अद्वितीयम् । २ पृथिव्याः पदेनाक्रमणेन ख्यातम् । ३ लक्ष्मीपतिम् । ४ मा अवरं इतिच्छेदः । ५ पदोपरितनोभागः । ६ कीला ज्वाला । ७ अवमतिः अपमानः ।

द्विजोयमुन्नद्ध इवाजपुत्रो निरागसः शान्तिसुखैकधाम्नः ॥
पदा त्वहन्वक्षसि तेन्धबुद्धिर्निरङ्कुशा विप्रजना हि नूनम्॥१॥

हेकान्त तदेतद्वाक्यविनिपातेनादयं दण्ड्यो नोचेदहमितो गच्छामीति । ततो ब्रह्मण्यदेवो हरिः ।

निगमागमखगनीडं[1] वाडवकुलमुज्ज्वलं[2] ममैव सुखम् ॥
कथमुत्सहेपकर्त्तुं तदहं तद्विपादि मद्विपद्दयिते ॥ २ ॥

विप्रमोहभराक्रान्तस्वान्तोहं त्वमपि प्रिये ॥
विप्रवासफलं तस्मान्मम तेपि च निश्चितम् ॥ ३ ॥

यद्यपि त्वं हठादेव मामुत्सृज्य गमिष्यसि ॥
तेषामाशीर्वचःपाशबद्धैव पुनरेष्यसि ॥ ४ ॥

इत्येवं भगवद्वचनसंवर्धितामर्षधर्षितहृत्कमला कमला ।

मत्तोपि यदि ते नूनं मतो विप्रजनः प्रियः ॥
तस्य सद्मानि नैवाहं वसामि तव[3] तन्मतेः ॥ ५ ॥

एवमुक्त्वा सरभसं रुषा वैकुण्ठान्निर्गत्य करवीरक्षेत्रं भुवि निवासाय रोचयामास । ततो भगवानपि तस्मात्कलहान्तरितरमानुनयार्थमादिवराहाध्यासितं अशेषशैलमौलिं शेषाचलसंज्ञेन गत्वा तदनुमतेन तपश्छलात्तत्र निवासमकरोत् । इतः सर्वतः । सुभगतमे वैकुण्ठेपि स्वरूपानन्दनिवृत्तव्यामोहप्रसरः सर्वदात्मारामः परिपूर्णोपि रमाविरहव्यालातिव्याकुलीकृतमना मनागपि शममलभमानो मानवतीं तामेव दूयमानेन मनसा चिन्तयन् स्वभवनत्यागोद्यतमतिरासीत् ।

---

१ वेदशास्त्ररूपखगानां वसतिस्थानम् । २ ब्राह्मणकुलम् । ३ चैत्यस्याध्याहारः ।

प्रेमाविलमतिविमलं सत्कुलमकलङ्कशीलमनुकूलम् ॥
लावण्यसरःकमलं सरलमलं किल कलत्रमिह विरलम् ६

ततः श्रीकान्तः स्वकान्ता क्व नु गतेति वितर्क्य निश्चिनोति।

वर्णनीयान्वयभुवां साध्वीनां सुन्दरभ्रुवाम् ॥
पितुर्वा पत्युरागारं गतिरन्यानयावहा ॥ ७ ॥

तन्नूनं क्षीरनिधेः स्वपितुरेवालयं गतेति निश्चित्य प्रमदासक्त-चित्तानामेव व्यवस्थितिरिति लोकान्निदर्शयन्स्वयमेव क्षीराब्धि-मुपजगाम । तत्रापि तामदृष्ट्वातिश्रान्ततया शेषपर्यङ्के क्षणं प्रस्वा-पदत्तावसरोभूत् । तत्रावसरे ।

दैत्यांशोद्भवभूरिभूपति चमूचक्रार्दितां गामिमा-
मादाय त्रिदशास्त्रिनेत्रविधयस्तीरं ययुः क्षीरधेः ॥
कृत्वाग्रे विधिमद्भुतामलपदस्तोत्रैः शनैरच्युतं
विध्वस्तस्वपदाश्रितापदमलं भक्तेष्टदं तुष्टुवुः ॥ ८ ॥

ततः कृपालुर्भगवान् उर्व्यां यदुकुले सर्वेपि सुपर्वाणस्तत्प-त्न्यश्चांशेन सम्भवन्तु । ततः सहस्रवदनावामपि शौरिनायोरप-त्यतामुपेत्य भूभारं क्षपयिष्यावः । योगमायापि कार्यवशेन नन्द-सद्मनि जनिष्यते इत्येवं ब्रह्माणमादिदेश ।

असंनिधानात्पद्मायास्तदानीं जगदीश्वरः ॥
तज्जन्मकथनं नैव कृतवान् परमेष्ठिने ॥ ९ ॥
हरेः स्वव्रजिनान्नानं भक्तदुःखं सुदुःसहम् ॥
अतस्तदवमुच्यापि श्रितत्राणार्थमुद्यतः ॥ ११ ॥

---

१ सुकुलजानाम् ।

ततो देवान्प्रभूतं निवेद्य वसुन्धरामाश्वास्य वेधाः स्वधाम प्रत्यपद्यत। देवाश्च सर्वे प्रभोरादेशे तस्थुः । शेषोपि शौरिपत्न्यां रोहिण्यामवततार । ततः ।

मायामादिश्य हृष्यद्दनुजनिकदने चण्डदोर्दण्डसारः
शौरेः क्षेत्रेथ साक्षात्स्वयमतुलगुणः प्रादुरासीदजन्मा ॥
लीलाविध्वस्तकंसाद्यखिलखलमदः प्राप्त दारानुदारा-
न्पार्थानापद्विमुक्तानकृत परिहरन् भारमुर्व्या मुरारिः ॥१२॥

श्रीरपि भीमनृपसुता भूत्वा तदवाप्तयेऽनुरागवती ॥
हरये द्रुतं समहिनोच्छुभकरवीरप्रियाहामिति दूतम् १३

ततः कदाचिद्द्वारवत्यां विविधकामकलाकलापोपकरणालंकृतसद्मनि मकरध्वजवह्निविध्वस्तधैर्यद्रुमसुधामिवाधाय राधामङ्के पर्यङ्के निःशङ्कं पुलकाञ्चिताङ्ग्या तया सह दिव्यं तन्निजदयितमवेक्ष्य रोषद्रुतहृदयसद्मा पद्मा निश्वसन्ती पुनस्तत्सद्म संत्यज्य लोहदण्डं निर्जगाम ।

अपराधे प्रकुप्येत मयि श्रीरिति तद्भयात् ॥
हरावनपराधेपि रुष्टातो लोहदण्डभाक् ॥ १४ ॥

ततः श्रितजननिर्जरतरुः श्रीपतिरपि तद्विरहपरिश्रान्तस्वान्ततया विहाय स्वान्तःपुरं तदनुनेतुकामस्तामन्वेषयन्ननेकगिरिसरित्कान्ताराण्यतिविदिताविगालितवत्सनद्यो दिग्वसन एव वल्लीकृताङ्गदः श्रीवैजयन्तीमीनकुण्डलालंकृतो भार्गवपदमुद्राङ्कितो-

---

१ शुभंकरीयो वीरो विष्णुः स एव प्रियो यस्य । शुभं यत्करवीरं नाम क्षेत्रं तदेव प्रियं यस्या इति वा । २ एतन्नामकं क्षेत्रम् ।

रस्थलः स्वप्रियां श्रियमुपलभ्य सानन्दं सान्त्वयामास । तत्रापि विकलानुनयश्चिन्तयामास ।

गृहिणी गृहमित्याहुस्तदर्थं वित्तसञ्चनी ॥
सा विरक्ताथ किं तेन धनेन सदनेन मे ॥ १५ ॥

तदत्र पुण्यतमक्षेत्रे सर्वस्वव्ययेनाहमपि तद्रूपश्चरामीति । तत्रावसरे ।

पितृभजनलीनमनसं मुनिवरमिह पुण्डरीकनामानम् ॥
वृत्वा पुरोधसं निजहृद्गतमस्मै निवेदयाञ्चक्रे ॥ १६ ॥

ततः सोपि पात्रापात्रविचारेणास्येशस्य प्रभूतवित्तव्ययः कथं स्यादिति विचार्य परमकारुणिको मुनिः । ज्ञानविज्ञानहीनानां मूढानां पापिनामपीत्यादिना मोक्षमुपलक्षीकृत्य मद्दत्तासने तिष्ठन्नेव सर्वस्वं प्रतिपादयेत्युपादिष्टवान् ।

तिष्ठन्नेवेत्युक्तं मुनिना यत्तत्र हेतुरयमेव
दीनाः सुदवीयांसोप्यस्य कृपालोकगोचराः सन्तु ॥ १७ ॥

मद्दत्तासन इत्यत्र हेतुर्यत्कृपया द्विजैः ॥
दत्तं तदचलं चास्य त्यागानर्हमपि स्फुटम् ॥ १८ ॥

तद्वाग्बन्धः स्वसिद्धामलविमलकलापालिताशेषलोकः
शोकघ्नः स्वाश्रितानामिति मुदितमनाः पुण्डरीकेण दत्ते ॥
तिष्ठन् पीठेष्टसिद्धित्रिदशविधिमुखावासवैकुण्ठसम्प-
त्सायुज्यादिप्रदानोप्यतमतिराजितो राजते दीनबन्धुः ॥१९॥

द्विजेन पुण्डरीकेण दर्शितेनाध्वनैव यत् ॥

१ गुरुम् ।

यात्यतः पुण्डरीकाक्षं मेनेहं विठ्ठलं विभुम् ॥ २० ॥

नामान्यस्य हरेः श्रुतिस्मृतिगणैरुक्तानि गौणान्यपि
प्रोद्गीतानि महात्मभिः प्रतिपदं तिष्ठन्त्यलं कोटिशः ॥
तत्राप्यत्र किलादरादुपनिषद्गीतश्रवाश्रीपति-
र्दीनानामनुकम्पयैव विदधे श्रीविठ्ठलेत्याह्वयम् ॥ २१ ॥

जघनाहितपाणिरुन्नतांसो मृदुमन्दस्मितसुन्दरास्यचन्द्रः ॥
समचारुपदेक्षणः शरण्यः स तु मां पातुतमां तमालनीलः २२

तदारभ्य अयं क्षेत्रराजोपि अघविध्वंसनस्य श्रीनिवासस्य निवासादघविध्वंसनः । श्रीनिवासश्चाह ।

ये मन्दाः स्वकलत्रपुत्रकनकाद्यासक्तचित्ताः सदा
यात्रामत्र विधातुमक्षमतया नैवागताः कर्हिचित् ॥
तेपि सोद्यमसम्भ्रमादपि बलादश्रद्धया दूरतो-
प्येनं वीक्ष्य यदृच्छयापि च सकृद्धन्याःस्युरुत्कल्मषाः२३

यात्राद्वयमिहेशस्य दिवसे मासि वत्सरे ॥
नियमेनानुतिष्ठन्ति तेऽपुनर्भवभागिनः ॥ २४ ॥

शुचावप्यत्र सङ्गत्य शुचि तिष्ठन्ति किं जनाः ॥
श्रीविठ्ठलकृपालोकात् विशोकाः संभवन्त्यमी ॥ २५ ॥

किंच ।

पदजा यदविच्युता जडाधःपतना वक्रगतिश्च जाह्नवीयम् ॥
समतां किमु पुण्डरीकनाम्ना किल जह्नुद्विजसूनुना समेति२६

अपि च ।

---

१ विदा ज्ञानेन ठान् शठान् लाति गृह्णाति इति विठ्ठलः । २ आषाढे । ३ शुचि यथातथा ।

मुकुन्दमुचुकुन्दयो रहासे संविदे ब्राह्मणे-
रवाप्यमितरत्र नैवमिति यच्च सिद्धान्तितम् ॥
तदत्र पदमूर्जितं जगति सूकरेणार्जितं
प्रदक्षिणविधानतः सपदि पुण्डरीकालये ॥ २७ ॥
किं पुनः क्षेत्रराजस्य प्रदक्षिणविधौ फलम् ॥
जानाति दिवि वा भूमौ विबुधोपि न कश्चन ॥ २८ ॥

किंच ।

दशशतवदनोप्यलं न वक्तुं भवतनुजामहिमानमत्र यस्याम् ॥
स्वघ्नाजिनपरिमार्जनाय सद्यः समभिसरन्ति हि मध्यमेह्नि नद्यः २९

अपि च ।

भीमापि या विबुधजनकमनीया तदपि न स्वरबलेयम् ॥
सुजडापि वेणुनादानुसरणशीलापि बल्लवी नैव ॥ ३० ॥
गुर्वी तीर्थानामपि नीचपथालम्बिनी न पतितेयम् ॥
भवतनयापि भवघ्नी तदपि न पितृघातिनीति चित्रमिदम् ३१
क्षेत्रेषु तीर्थेषु च दैवतेषु भक्तेषु सर्वेष्वपि संगरिष्ठम् ॥
श्रीपुण्डरीकं त्वथ चन्द्रभागा श्रीपाण्डुरङ्गो मुनिपुण्डरीकः ३२
वृन्देहं सम्पूरीतमन्देहं देवमस्तसंदेहम्(?) ॥
किं देहं भरभजनैः किं ते त्वं ते क्षमाः परित्रातुम्॥३३॥
वहवः सन्ति सुमनसः स्विष्टा इह कामदाः सकामानाम् ॥
धर्मार्थमोक्षवितरणपटुरेको जयति विठ्ठलो जगति ॥ ३४ ॥

---

१ भीमानाम्नी भयंकरा च । २ स्वर्गाङ्गना शब्दकारिणी च । ३ डलयोः सावर्ण्या सुजला इत्यपि । ४ भवः संसारः शिवश्च ।

वन्दे देवशिखामणिं कलिमलप्रध्वंसदक्षं रमा-
नाथोद्भासितमौलिमानसलसद्राजीवरोलम्बकम् ॥
यश्चित्तं मुनिपुण्डरीकवचसा बद्धोप्यविद्यागुणै-
र्बद्धानुद्धरते नरान्नयवतो दीनान् दयाम्भोनिधिः ॥ ३५ ॥

अविरतमनुकम्पाकम्पदीपोरुकान्ति-
प्रशमितनतपापध्वान्तपङ्क्तिः समन्तात् ॥
विधिविबुधमुनीन्द्रैः सेव्यमानाङ्घ्रिपद्मः
सजलजलदनीलं विठ्ठलं तं नतोस्मि ॥ ३६ ॥

आस्तामेतत्सदुपनिषदां हृद्यमाद्यं सुविद्यै-
रावेद्यं यत्किमपि तमसः सन्निविष्टं पुरस्तात् ॥
अम्भोदाभं समपदकटिन्यस्तहस्तं स्मितास्यं
तिष्ठद्बल्यङ्गदमिह मनस्याविरास्तामिदं नः ॥ ३७ ॥

सान्द्रग्रावेन्द्रनीला किल बहलरजःसंन्निहन्त्री जनित्री
सत्त्वानां स्वप्रभावाच्छशितरणितिरस्कारिणी तापहन्त्री ॥
सानन्दा नीलकण्ठाद्यभिमतराचिताविठ्ठलाख्यानुकम्पा
पाथोभिस्तर्पयन्ती हृदि वसतु मुदे कापि कादम्बिनी मे ३८

पतगपतितुरङ्गः कुञ्जकेलिप्रसङ्गः
कृतनतभवभङ्गः सन्मनःकञ्जभृङ्गः ॥
करविधृतरथाङ्गः पार्वतीशान्तरङ्ग-
श्छविविजितपतङ्गः पातु मां पाण्डुरङ्गः ॥ ३९ ॥

---

१ स्निग्धेन्द्रनीलमणिपाषाणवन्नीला ।

इत्थं वा कुसुमैर्मयाल्पमतिना चम्पूरियं निर्मिता
नार्हन्ते वनमालिनास्त्विति वरं व्रीडाजडीभूतधीः ॥
तावत्तत्स्मृतिमागतं तव वचो यद्यत्करोषीत्यहं
तेनावाप्तधृतिस्तवाङ्घ्रिकमले तामर्पये त्वन्मुदे ॥ ४० ॥

कथं वासौ मद्वाक् तव गुणगणौघं गणयितुं
क्षमा क्षामा[1] क्षामीकृत[2]दनुजदर्पाहिकशिपो ।
तपः सम्पत्पूतामितमतिमदैश्वर्यमपि य-
द्यशःपारावारे रज इव निमग्नं महदपि ॥ ४१ ॥

न जानेहं पातञ्जल[3]कपिलकाणादकमुनि-
प्रबन्धान्नाधीतं नतवरद सारस्वतम[4]पि ॥
तथाप्यद्धा वद्धाः पितरमिव तोकस्य[5] नितरां
गिरो मे रोमाञ्चाञ्चितमथ भवन्तं विदधतु ॥ ४२ ॥

न विज्ञातं ज्ञेयं नहि तव च भक्तिर्न विरति-
स्तमस्त्यागो योगः स्वहितमथकर्मापि न कृतम् ॥
असह्यान्यायानां खनिरवनिभारोस्मि सदयं
दयाब्धे यद्युक्तं तव कुरु तदेवार्थिनि मयि ॥ ४३ ॥

गुणानामन्तस्ते न निगमपुराणागमशतै-
स्त्वया वा विज्ञातस्त्वमसि तदनन्तः किल यथा ॥

---

१ क्षामा अतिलघु । २ क्षामीकृता नाशिताः । ३ पातञ्जलं व्याकरणं कपिलेनोक्तं सांख्यं कणादेनोक्तं तर्कशास्त्रम् । ४ सारस्वतमपि व्याकरणम् । अथवा अलंकारादि । ५ बालस्य ।

तथा मे दोषाणामतसिसुमसाधारणरुचे[1]
नचेद्दीनं मामुद्धरसि वद कोन्योऽस्ति सदयः ॥ ४४ ॥

पिता माता भ्राता तनुजनिरुपास्यः प्रियतमो
गुरुस्त्राता मित्रं[2] सुहृदपि[3] भवानेव भगवन् ॥

दयालो दीनोयं त्विति दयय मामुद्धर हरे
हरे मां संसारव्यसनततिमादर्शय पदम् ॥ ४५ ॥

आर्त्तोद्धारपरायणत्वमिह ते नैसर्गिकं तद्भवान्
दीनं मां द्रुतमुद्धरिष्यति भयादित्यस्ति मे प्रत्ययः ॥

कैश्चित्किकिललोकलोचनतमःशान्त्यर्थमभ्यर्थित-
स्तेजोराशिरसौ सहस्राकिरणः प्राचीदिगन्तर्गतः ॥४६॥

भासत्सद्गुणभर्मणि त्रिजगतां पापापनुत्कर्मणि
स्वेषामार्पितशर्मणि श्रुतिमतोद्यद्धर्मभृद्वर्मणि ॥

शश्वत्पालनधर्मणि प्रियरहः क्रीडेन्दिरानर्मणि
प्रज्ञाताखिलमर्मणीह रमतां हृद्विठ्ठले ब्रह्मणि ॥ ४७ ॥

यत्सेव्यं तदसेव्यं नासेव्यमिति किमर्थना(?) ॥
इति निजमौग्ध्यविलज्जितबुद्धेर्मे तत्क्षमन्तु सत्कवयः॥४८॥

श्रीमद्विठ्ठलपादपद्मविगलत्पीयूषधारारस-
स्वादासक्तविविक्तचित्तमधुपश्रीरामसद्वंशभूः ॥

---

१ अतसि नाम 'जवस' इति भाषायाम् । २ अन्योन्योपकारकं मित्रम् । ३ उपकारमनपेक्ष्योपकारी सुहृत् ।

ख्यातस्त्र्यम्बक इत्यथास्य तनयः सद्रामकृष्णाह्वय-
श्चम्पूकाव्यमिदं चकार स हरेर्दासोपनामा कविः ॥४९॥

द्वद्रतेन निदेशेन ह्यनीशेनापि यन्मया ॥
कृतं युक्तमयुक्तं वा श्रीविठ्ठलनुदेस्तु तत् ॥ ५० ॥

येनेत्थं यत्प्रीत्यैकाव्यमिदं कृतमतीव रसयुक्तम् ॥
तस्मिन्कवौ स विष्णुर्वत्सतरे गौरिवास्तु सुप्रीतः ॥५१ ॥

इति श्रीमद्भक्तशिखामणिश्रीमद्रामान्वयसम्भूतत्र्यबकसुतराम-कृष्णविरचितभार्गवचम्प्वां सप्तमः स्तबकः ॥ ७ ॥

समाप्ता चम्पूः ।

मुद्रितमेतन्मुम्बय्यां गोपालनारायणजनतया स्वकीये मुद्रा०

संस्कृत पुस्तकें विक्रीस तयार.

	रु.	आ.		रु.	आ.
हटयोगप्रदीपिका सटीक.	२	८	ऋग्वेद सायणाचार्यकृतभाष्या सहित	५०	०
श्रीकृष्णजन्मखंड.	३	८	सत्यगणपतिव्रतकथा	०	४
बृहज्जातक सटीक	२	०	किरातार्जुनीय काव्य.	२	०
वीरसिंहावलोकन	१	१२	माहाभारत सटीक	४०	०
शङ्करानंदी गीता	५	०	मनुस्मृति सटीक	२	०
सतोपाख्यानरामायण.	१	८	गीता मधुसुदनी टीका	४	०
महाशिवपुराणं सटीकम्	१६	०	गीतामृततरङ्गिणी भाषाटीका	१	४
हरिवंशसटीकम्	६	०	चातुर्मासमाहात्म्य	०	८
श्रीमद्भागवतं विजयध्वजी.	१०	०	सिद्धांतचंद्रिका सटीक	४	०
आनन्दरामायणम्	५	०	बृहज्ज्योतिषार्णव सटीक.	७	०
श्रीमद्भागवतं गुटकात्मक.	३	८	सर्वार्थचिंतामणि.	०	१२
गरुडपुराणं (प्रेतकल्पः)सटी०	१	०	भोजप्रबंध	०	८
स्तोत्ररत्नाकर	१	०	शाकुन्तल नाटक सटीक.	१	४
सिद्धान्तकौमुदी	२	८	पञ्चरत्नीगीता	०	७
क्रियापदप्रकाशः	०	१२	लघुकौमुदी	०	६
ऋग्वेदी ब्रह्मकर्म.	३	८	हितोपदेश	०	८
हिरण्यकेशी ब्रह्मकर्म	४	०	रत्नावली नाटक	०	६
रामाश्वमेध.	२	८	नलचम्पू सटीक.	२	०
जैमिनीकृतअश्वमेध.	२	०	रघुवंश सटीक	१	०
व्रतराज टिप्पणीसहित	५	०	तर्कसङ्ग्रह	०	६
कुवलयानन्द सटीक	१	८	अष्टाध्यायी सूत्रपाठ	०	५
दशकुमारचरित्र.	१	८	प्रियदर्शिका.	०	८
पञ्चदशी सटीक.	३	०	शारीरक (शाङ्करभाष्य) रत्नप्रभाटीका	१०	०
हनुमन्नाटक	१	०	ऋतुसंहार काव्य.	०	४
योगवासिष्ठ संस्कृतसटीक.	२५	०	गीताश्रीधरीटीका.	१	४
अध्यात्मरामायण सटीक	२	०	साम्बपुराण	२	०
श्रीवेङ्कटेशमाहात्म्य	५	०	गर्गसंहिता	४	०
अध्यात्मरामायण गुटका	०	१२	एकादशीमाहात्म्य	०	१०
कुमारसम्भव.	२	०	संस्कार भास्कर	३	०
मध्वविजयमूळ	०	१२	सारस्वत सटीक प्रसादटीका	१	०
भोजचम्पू	१	०	मुहूर्तचिन्तामणि प्रमिताक्षरा.	१	८
अमरकोश मूळ	०	८	गीतगोविन्द सटीक	१	०
मध्वविजय सटीक.	५	०	चिकित्साक्रमकल्पवल्ली	३	०
बौधायन सनिर्णय प्रयोगमाला.	८	०	भामिनीविलास सटीक	१	४
मार्कंडेय पुराण	५	०	कथासरित्सागर.	६	०
अनुभूतिप्रकाश.	२	४	देवीभागवत.	७	०
अमरकोश (रामाश्रमी टीका)	५	०			
बाणकृत कादंबरी सटीक.	५	०			